

Karavanke

Bundeskanzleramt

Gefördert aus Mitteln der Volksgruppenförderung des Bundeskanzleramtes.

REPUBLIKA SLOVENIJA

URAD VLADE RS ZA SLOVENCE V ZAMEJSTVU IN PO SVETU

Radiše niso več bogu za hrbtom

STRAN 16

Na dobrih sedemsto metrov visoki planoti v vzhodnem delu Gur (Sattnitz) med Dravo na jugu in Celovcem na severu leži dvojezična vas Radiše (Radsberg). Še sredi preteklega stoletja je bila vas komaj dostopna, danes pa je skupaj s sosednjimi zaselki kraj, kamor zaradi sonca in lepe pokrajine množično prihajajo ljudje iz doline. / Foto: Jože Košnjek

Dr. Marija Škof, odvetnica v odvetniški pisarni Grilc Vouk Škof v Celovcu, se kot prva koroška Slovenka pripravlja na odhod v Luxembourg na Sodišče Evropske unije. **STRAN 5**

Dr. Nada Praprotnik iz Most pri Žirovnici je priznana botaničarka, ki v knjigi Rastlinstvo na stezah ovčarja Marka opisuje rastline, značilne za gorski svet v osrčju Karavank. **STRAN 9**

Dragica in Boris Jakončič sta manj kot tri tedne po vstopu Slovenije v Evropsko unijo začela prodajati dobrote kmetije Moro iz Goriških brd na celovski tržnici. **STRAN 15**

VRTCI

Otrok je vselej na prvem mestu

Leta 2001 je bila v Celovcu ustanovljena Delovna skupnost privatnih dvo- in večjezičnih vrtcev, v katero je včlanjenih devet vrtcev, ki ponujajo vsaj dvojezično vzgojo približno 350 otrokom. Merila za njihovo delovanje so visoka, višja kot za javne dvojezične vrtce.

Jože Košnjek

»Z jezikom smo ali nismo, z njim bomo ali ne bomo,« je dejal koroški pisatelj slovenskega rodu Florjan Lipuš. Zadel je bistvo, saj je jezik tisto, kar označuje in opredeljuje vsak narod. Materni jezik je ob rojstvu podarjen vsakemu od nas, njegov razvoj pa se začne v družini in nato v vrtcih in šolah. Družini je seveda naložena največja odgovornost, za njo pa vsem drugim v verigi vzgoje in izobraževanja.

Jezik je še posebno pomemben za narodne skupnosti, ki živijo zunaj držav matičnih narodov. Slovenščina je med temi. Na avstrijskem Koroškem je položaj zanimiv. Nekatere občine so svoje javne vrtce že

vrtce. Taki vrtci so bili ustanovljeni v Ledincih/Ledenitzen v Rožu (Ringa Raja), v Št. Petru pri Št. Jakobu (Konvent šolskih sester), v Škofičah/Schiefling (Minka), v Celovcu/Klagenfurt (Naš otrok – Unser Kind), v Borovljah/Ferlach (Jaz in ti – Ich und Du), v Velikovcu/Voelkermarkt (Kekec), v Dobrli vasi/Eberndorf (Mavrica) in Šentprimozu/St. Primus (Pika). Ti vrtci ponujajo dvojezično oskrbo približno 350 otrokom, kar ni zanemarljivo število.

Zahtevna merila za pedagoško osebje

Za usklajeno delovanje teh zasebnih vrtcev, ki jih obiskujejo otroci do šestega leta starosti, za reševanje težav in zagotavljanja predpisane

italijanščino. Po študiju se je vrnila na Koroško, se vključila v lokalno dobrolovaško politiko in od očeta prevzela vodenje gibanja Team Kramer, ki ima dva svetnika v občinskem svetu. V preteklem šolskem letu se je redno zaposlila v Delovni skupnosti in prevzela odgovornost za koordinacijo dela in izobraževanje pedagoginij ter za pogovore z oblastmi.

»Zaradi zahtev, naj dežela financira tudi zasebne vrtce, je leta 2002 deželna vlada ustanovila sklad za financiranje privatnih otroških vrtcev, kar je edinstvena rešitev. Tako sedaj dobivajo pomoč vsi zasebni vrtci. Pogoj za to pa je jezikovno-pedagoški koncept, ki je okvir za posredovanje jezika in pomaga pedagoškemu osebju, kako

Nadja Kramer, koordinatorka in govornica Delovne skupnosti privatnih dvo- in večjezičnih vrtcev na Koroškem / Foto: Jože Košnjek

Nadja Kramer je prevzela vodenje samostojnega političnega gibanja Team Kramer v Dobrli vasi. Gibanje ima v občinskem svetu dva mandata. Nadja pravi, da se je v občinskem svetu veliko spremenilo. Socialdemokratskega župana Wolfganga Stefitza so izvolili v drugem krogu. Nadja dodaja, da je naklonjen slovenščini in da je na lanski zaključni seji kot prvi ob praznikih voščil tudi v slovenščini.

same organizirale kot dvojezične in imajo dvojezične skupine, v nekaterih pa za to niso hoteli ali še nočejo niti slišati. Zato so že konec preteklega stoletja v nekaterih občinah na pobudo posameznikov, društev ali iniciativ ustanovili zasebne dvojezične ali celo trojezične otroške

izobrazbe za pedagoško in vzgojno osebje skrbi od leta 2001 dalje Delovna skupnost privatnih dvo- ali večjezičnih vrtcev. Za njeno delovanje skrbi Nadja Kramer iz Dobrle vasi, ki je v Gradcu študirala prevajalstvo za slovenščino in nemščino ter tolmačenje za slovenščino, nemščino in

spodbujati jezikovni razvoj otrok v obeh jezikih, staršem in vodstvu vrtcev pa kaže, katere cilje in kakšen način želijo v vrtcih doseči,« je povedala Nadja Kramer. Koncept, ki se že dve desetletji uspešno uveljavlja in dopolnjuje, je razvil dr. Georg Gombos s celovške univerze, pove Nadja Kramer. »Naše pedagoginje so se morale izobraževati več, kot zahteva zakon za javne vrtce. Organiziramo izobraževanje v obeh jezikih in pri tem iščemo tudi partnerje zunaj Koroške. Sodelujemo z zavodom Petida iz Slovenije, v katerem delujejo izkušeni pedagogi in nam lahko svetujejo. Na en izobraževalni dan povabimo tudi pedagoginje iz občinskih vrtcev. V nekaterih se zanimajo za naš koncept, v drugih pa ne preveč. Pozitiven primer je občinski javni vrtec v Bilčovsu, kjer so se pedagoginje same odločile za uvedbo našega pedagoško-jezikovnega koncepta, občina in župan pa sta jim to izobraževanje omogočila. V prvi vrsti je skrb za otroke in njihovo dobro – in tu politika nima kaj

Dvojezična skupina iz vrtca v Slomškovem domu na Ainethgasse 10 v Celovcu, kjer je Mohorjeva odprla tudi prve dvojezične jasli v Celovcu. / Foto: Gorazd Kavčič

iskati. Dokaz je naša Delovna skupnost, v katero so vključeni predstavniki raznih političnih, verskih in drugih preričanij, pa se vedno dogovorimo v dobro naših otrok. To nam uspeva že dvajset let,« je povedala Kramerjeva. Vrtci se na primer lahko sami odločajo, kako organizirajo dvojezično izobraževanje. V skupini je lahko ena pedagoginja za nemščino in ena za slovenščino. Dovoljena je tedenska ali dnevna menjava jezika: en teden ali dan govorijo vsi slovensko, drugi teden ali dan pa nemško. Ne glede na slovenski ali nemški dan ali teden se določena opravila, na primer vabila na prireditve ali na kosila, opravijo v slovenščini.

Le slovenski pozdrav še ni dvojezičnost

In težave ... Nadja Kramer pravi, da je največja težava financiranje zasebnih vrtcev, še posebno v kriznih razmerah, kakršna je bila zadnja epidemija. Starši plačajo manj in nekdo mora pokriti razliko. Prav tako še niso povsem izostrena merila za dvojezične vrtce. Tega nihče ne preverja. Za status dvojezičnega vrtca ni dovolj, če tako piše na tabli in če pedagoginja pozdravi otroke z dobro jutro ali nasvidenje. »Naše pedagoginje v zasebnih vrtcih imajo zahtevnejše izobraževanje, pa zaradi tega niso bolje plačane tako kot v javnih občinskih vrtcih. Pa

še premalo jih je. Zavedamo se, da se mora dvojezična vzgoja začeti že v jaslih. Imamo jih v dveh zasebnih vrtcih: v Slomškovem domu Mohorjeve v Celovcu in v Borovljah. Veliko si obeta tudi od tako imenovanih dnevnihih mamic, dnevnih varuš, ki bodo lahko varovale pet ali šest otrok in jih bo plačevala država ter bodo ponujale varstvo otrok tudi v slovenščini. Ker znanje slovenščine na Koroškem iz leta v leto nazaduje in je jezikovna kompetenca tudi pri mnogih prijavljenih šolarjih zelo nizka, je treba otroke kvalitetno pedagoško in jezikovno spremljati od prvega do zadnjega leta šoloobveznosti.«

Karavanke

ČASOPIS O ŽIVLJENJU NA OBEH STANEH MEJE

Urednik **Cveto Zaplotnik**

Uredniški odbor: **dr. Karl Hren, direktor Mohorjeve družbe v Celovcu, in Marija Volčjak, odgovorna urednica in direktorica Gorenjskega glasa**

Priloga Karavanke izhaja pri Gorenjskem glasu kot skupni medijski produkt Gorenjskega glasa, d. o. o., Kranj, Nazorjeva ulica 1, SI-4000 Kranj in Mohorjeve družbe v Celovcu – Hermagoras Verein, A-9020 Celovec/Klagenfurt, Viktringer Ring 26 in predstavlja nadaljevanje sodelovanja v okviru čezmejnega projekta Smart Tourist, ki spada v Program sodelovanja Interreg V-A Slovenija Avstrija 2014–2020. Četrta številka Karavank izven čezmejnega projekta je izšla 18. marca 2022 kot priloga Gorenjskega glasa številka 22. Naklada 17.000 izvodov, tisk Tiskarsko središče d. o. o. Karavanke so priložene Gorenjskemu glasu in Novicam v Celovcu.

GORENJSKI GLAS (ISSN 0352-6666) je registrirana blagovna in storitvena znamka pod št. 9771961 pri Uradu RS za intelektualno lastnino. Časopis Gorenjski glas je vpisan v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo RS pod zaporedno številko 324. Ustanovitelj in izdajatelj: Gorenjski glas, d. o. o., Kranj, Nazorjeva ulica 1, 4000 Kranj, direktorica Marija Volčjak, telefon 386 (0)4 201 42 00, e-pošta: info@g-glas.si, spletni časopis www.gorenjskiglas.si.

KNJIGA

Slovenščini prijazna srednja šola

Dr. Bernarda Volavšek Kurasch je v knjigi Slovenščina v novi srednji šoli objavila rezultate obsežne raziskave o odnosu koroških srednjih šol in pedagogov do slovenščine. Številni dvojezični Korošci so še vedno prepričani, da te šole izobražujejo, vendar še vedno tudi prikrito ponemčujejo.

Jože Košnjek

Izobraževalno poslanstvo Mohorjeva družba iz Celovca skupaj z Gorenjskim glasom iz Kranja in podjetjem xamoom iz Celovca udeležnja tudi v projektu SMART Tourist – Spread The Karawanks (Doživeti in prebrati Karavanke), ki je del programa Interreg Slovenija-

»Prepričana sem, da se pri reševanju organizacijskih izzivov pouka slovenščine kaže odnos do slovenskega jezika, saj slovenščina na avstrijskem Koroškem še vedno velja kot neprestični jezik in ne dosega enakovrednega statusa kot drugi jeziki, ki jih nove srednje šole ponujajo kot učni predmet, na primer angleščina in italijanščina.«

-Avstrija. V projektu, ki postavlja literaturo v vlogo promotorja kulture in z njo povezanega turizma na območju Karavank, je Mohorjeva izdala 19 večinoma dvojezičnih knjig.

Ena zadnjih ima naslov Slovenščina v novi srednji šoli – Organizacijski okvir, integrativni pouk in lep slovje. Napisala jo je mag. dr. Bernarda Volavšek Kurasch, ki se že več kot četrstoletja posveča vprašanju poučevanja slovenščine na različnih jezikovnih ravneh, za različne starostne skupine in v različnih organizacijah.

Kot teoretik in praktik je prepricana, da so za obstoj slovenščine na Koroškem potrebni tako jezikovno dobro izobraženi pedagogi kot primerno učno gradivo. Zato je bila vrsto let aktivna na

raziskovalnem področju kot avtorica oziroma kot urednica učnih gradiv. Zadnje čase pa njeni članki bogatijo vsebino Novic, tednika za Slovence na Koroškem.

Negativni učinek obveznega prijavljanja
Mag. dr. Bernarda Volavšek Kurasch, tudi moja poklicno kolegico, sem prosil za njen avtorski pogled na svojo knjigo. Kaj je pravzaprav botrovalo izbiri zanimive in za stroko, politiko in za slovenski živelj na Koroškem zelo pomembne teme?

Ko sem pred leti delala na celovski univerzi, je prišlo do sodelovanja med Inštitutom za slavistiko in koroško Visoko pedagoško šolo. Izobraževanje učiteljic za slovenščino na nižji sekundarni stopnji je bilo srž našega sodelovanja, kmalu pa tudi mojega raziskovalnega interesa. O pouku slovenščine v izobraževalnih organizacijah avstrijskega obveznega šolstva za učence od 10. do 14. leta sem skušala zbrati čim več informacij, pa sem morala ugotoviti, da se slovenščini ni posvečalo veliko raziskovalne pozornosti. Za to situacijo imam dva razloga: (nova) srednja šola obstaja šele deset let. Učni načrt iz leta 2012 je za pouk slovenščine na nižji sekundarni stopnji prinesel nekaj pomembnih novosti, ki jih do tedaj še ni nihče raziskoval. Drugi razlog pa najdemo v tako imenovani raziskovalni tradiciji, ki se je veliko posvečala pouku slovenščine v ljudskih šolah in v Slovenski gimnaziji, slovenščino v glavnih šolah, predhodnicah sedanjih srednjih šol, pa je znanost nekako spregledala. Glavne šole namreč niso imele zaupanja dvojezičnega prebivalstva in so veljale kot šole ponemčevanja (prim. Vladimir Wakounig 2008).

Zakaj? Kje so vzroki za ugotovitev profesorja Wakouniga?

Ko sem primerjala številno 10- do 14-letnih učencev, ki se v koroških srednjih šolah prijavijo k pouku slovenščine, s številom učencev na nižji stopnji Slovenske gimnazije, se je izkazalo, da sta številki primerljivi, učni pogoji pa ne. V srednjih šolah, ki niso dvojezične, se morajo dijaki k slovenščini posebej prijaviti, kar je neke vrste

»outing«. Pouk poteka pod specifičnimi pogoji, ki jih je vredno raziskovati in jih je treba izboljšati, da bi ohranili dvojezičnost med mladimi Korošci. Če učni pogoji niso naklonjeni učenju slovenščine oziroma če dijaki slovenščino doživljajo kot neuporabno ali celo nezaželeno, se marsikdo od njih ne prijavi k pouku, kar ne pomeni le upada posameznikovih jezikovnih kompetenc v slovenščini, temveč tudi izgubljanje slovenskega podmladka, kar vodi v zamiranje dvojezičnosti. V okviru doktorskega študija sem vzela pod drobnogled tri področja, ki močno vplivajo na pouk slovenščine v (novih) srednjih šolah: organizacijski okvir oziroma delovne razmere učiteljic in učiteljev, integrativne ure, to je predmetni pouk s slovenščino kot učnim jezikom, ter leposlovje pri pouku slovenščine.

Raziskovanje vam je bilo gotovo olajšano, ker ste se že prej ukvarjali s poučevanjem slovenščine.

S poučevanjem slovenščine v koroškem kontekstu sem se ukvarjala že med študijem. Pozneje sem kot lektorica na celovski univerzi poučevala slovenščino za začetnike in za rojene govorce, med službovanjem na Pedagoški visoki šoli na Koroškem – Visoki šoli Viktor Frankl pa sem spremljala (bodoče) učitelje slovenščine, ki potrebujejo visoko jezikovno kompetenco in veliko mero prilagodljivosti za izzive, ki jih prinaša spreminjanje dvojezična družba, kar se že leta zrcali v heterogenosti učnih skupin.

Jezik premaguje predsodke
Na katere spremembe mislite?

Na Koroškem postaja slovenščina vse bolj funkcionalno omejen jezik, saj govorci z njim rešujejo vse manj nalog v govornih situacijah javnega življenja. Za ohranjanje dvojezičnosti na Koroškem postaja pouk slovenščine vse pomembnejši, saj je za marsikaterega dijaka šola edino okolje, kjer lahko vadi in »se potaplja« v ciljni jezik. Pouk pomeni ohranjanje jezikovne funkcionalnosti za govorce, posredovanje jezika med začetniki, hkrati pa tudi odpravljanje predsodkov in

Mag. dr. Bernarda Volavšek Kurasch, slavistka, pedagoginja, raziskovalka in novinarka

nezaupanja med narodnostma, ki že stoletja poseljujeta Koroško.

Kaj ste z raziskovalno nalogo ugotovili o slovenščini v novi srednji šoli?

Naloga je med drugim pokazala, da je za poučevanje v ciljnem jeziku po-

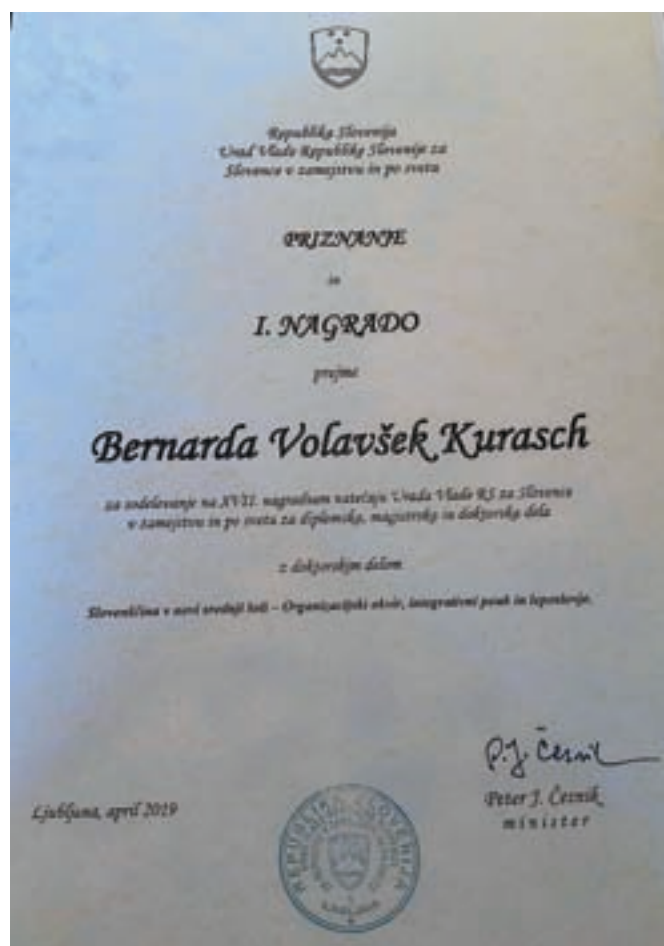
šolah strnila v zaključnem poglavju knjige, ki je namenjena predvsem učiteljem, ravnateljem in drugim strokovnjakom, odgovornim za razvoj dvojezičnega šolstva na Koroškem. Verjamem, da bodo srednje šole s pozitivnim odnosom do slovenščine, z izboljšanjem učnih

Naslovnica knjige Slovenščina v novi srednji šoli, ki jo je avtorica Bernarda Volavšek Kurasch posvetila svojemu očetu Slavku Volavšku, ki jo je učil, da je izobrazba največji privilegij našega časa.

memben izbor predmetov. Izkušveni oziroma praktični predmeti, na primer kuhanje in tehnična vzgoja, omogočajo nazorno razlago, sproščeno vzdušje in več priložnosti za jezikovno rabo. Te in druge ugotovitve raziskovalne naloge sem skupaj s priporočili za optimizacijo pouka slovenščine v koroških srednjih

razmer in s primerno podporo pedagogov postale del izobraževalnega sistema, ki ohranja jezikovno raznolikost in zagotavlja neprekinjeno vertikalno slovensko izobraževanje na vseh stopnjah šolanja. Le tako bodo opravile z očitkom ponemčevanja in spet pridobile zaupanje dvojezičnega prebivalstva.

Knjiga Slovenščina v novi srednji šoli je doktorsko delo Bernarda Volavšek Kurasch. Leta 2019 je bilo na natečaju za diplomska, magistrska in doktorska dela Urada vlade za Slovence v zamejstvu in po svetu nagrajeno s prvo nagrado.

JOSIP LAVTIŽAR

Bogata Lavtižarjeva zapuščina

Josip Lavtižar (1851–1943) je bil po poklicu duhovnik, sicer pa se je proslavil kot skladatelj, pisatelj, potopisec in zgodovinar. Lani, ob 170. obletnici njegovega rojstva, je bil znanstveni posvet na temo Josip Lavtižar in njegov čas.

Suzana P. Kovačič

»Obkrožena z belim vencom Julijskih Alp sameva ob njih vznožju planinska vas Kranjska Gora. Tukaj sem bil rojen v hudi zimi 12. decembra 1851 in tisti dan krščen v župnijski cerkvi Matere božje v nebesa vzete. Rekli so, naj bom Tomaž, toda na materino željo so me krstili za Jožefa.« To so prvi stavki, vzeti iz knjige Spomini, ki jo je napisal in v samozaložbi leta 1926 izdal Josip Lavtižar. Izvod knjige za čitalniško izposojno hrani Mestna knjižnica Kranj.

Josip Lavtižar se je rodil kot tretji od šestih otrok na domačiji pri Žnidarju. Šestle-

bi bil študiral v Beljaku, ker je bila takrat pri nas navada, da so otroke zamenjevali med sabo. Rekli so, da gre otrok na 'menjo'. Beljaški otrok je prišel v Kranjsko goro, da bi se naučil slovensko, kranjskogorski pa v Beljak, da bi se naučil nemško. Menja je bila dobra v tem oziru, da ni bilo nobenega plačevanja. Obe stranki sta delali s tujim dečkom kakor s svojim; ako so koroškemu dobro postregli, so tudi oni kranjskemu. Kot bližnji sosedje smo imeli Kranjci in Korošci vedno kakšne veze med seboj ...« Kljub temu pa je obveljalo, da je šel Lavtižar v šolo v Ljubljano, menda najbolj na prigovarjanje takratnega žu-

Glasbenik, skladatelj

Kot kaplan v Gorjah pri Bledu (1875–1877) je šel z nekaj Gorjanci po neuhojenih poteh prvič na Triglav. Zatem je bil eno leto kaplan v Trziču, kjer je bil njegov kolega Jakob Aljaž, poznejši triglavski župnik. Iz Trziča je bil premeščen v Poljane nad Škofjo Loko, od tam pa v Šenčur, kjer je ostal štiri leta. V tem času je prvič obiskal Rim (1881) in nato vse življenje ostal svetovni popotnik; seznanil se je tudi s cecilijanskim gibanjem, ki si je prizadevalo za prenove cerkvene glasbe. »Tudi mene, ki sem bil takrat kaplan v Šenčurju pri Kranju, je potegnila stvar sv. Cecilije v javnost. 'Cerkvenemu glasbeniku' sem začel dopisovati leta 1881. ter ostal več let njegov sotrudnik. S somišljeniki smo ustanovili Cecilijino društvo za dekanijo Kranj.«

Kot piše v Spominih Lavtižar, ga je želja po temeljiti izobrazbi v tej lepi umetnosti gnala še dlje, v Regensburgu v Nemčiji je zaključil »ondotno višjo cerkevno-glasbeno šolo«. Povsod, kjer je služboval, pa si je prizadeval za izboljšanje cerkvene glasbe in petja in skušal je pomagati tudi z lastnimi skladbami.

Prišel v »kranjsko Sibirijo«

Iz Šenčurja je šel za župnika v Bukovščico in po dveh letih v Kokro, kjer je ustanovil šolo. »Starši so radi pošiljali otroke v župnišče, mene pa je veselilo, da so začetniki kmalu znali čitati in imeli drugo leto že molitvene knjižice v cerkvi. Kazni nisem poznal; pravijo, da je najboljši učitelj tisti, ki ne rabi palice.« Rad je imel ljudi, prosti čas je posvečal čebelam, knjigi in cerkveni glasbi.

Po enoletnem župnikovanju na Bledu je odšel v Rateče. »Dasi vlada v župniji Rateče-Planica, ki sem jo nastopil 1. decembra 1896, zima od oktobra do konca aprila, ima vendar okolica zelo zdravo podnebje. Prav zato sem prišel v 'kranjsko Sibirijo', da bi se utrdil v planinskem zraku in vztrajal v duhovskem poklicu.« V Ratečah je Lavtižar ostal vse do svoje smrti, 20. novembra 1943. V reviji Ognjišče v članku Duhovnik s srcem za ljudi preberemo, da je Josip Lavtižar »Rateče vzljubil zaradi čudovite doline Planice, zaradi katere je večkrat prišel navzkriž s prijateljem Aljažem, ki je hvalil

svoja Vrata. Da bi vanjo privabil čim več obiskovalcev, je pri železniškem ravnateljstvu dosegel, da so ob vhodu v Planico postavili najprej začasno postajališče, potem pa pravo železniško postajo. Graditeljem smučarskih skakalnic, po katerih je danes Planica znana po vsem svetu, je svetoval, kje naj jih postavijo. Domačini so jim rekli: 'Kar fajmoštra pobarajte, oni poznajo vsak vetr!'«

Lavtižarjevo delo, povezano s planinstvom, je postavitev Marijine kapele v Tamarju, ki jo je avgusta 1936 blagoslovil tedanji ljubljanski škof Gregorij Rožman. Kot župnik v Ratečah je ustanovil Slovensko katoliško izobraževalno društvo, ki naj bi gojilo petje, širilo med ljudstvom dobre knjige in časopise ter prirejalo dobre igre. Za društvo je napisal poučno igrice Ne v Ameriko in štiri kratke operete Mlada Breda, Grof in opat, Adam Ravbar in Darinka, ki so jih izvajali tudi drugje.

Znan je kot krajepisec, posebej ga je zanimala zgodovina gorenjskih krajev: Zgodovina župnij in zvonovi v dekaniji Radovljica (1897), Zgodovina župnij v dekaniji Kranj (1898), Cerkev in zvonovi v dekaniji Kranj (1901). Njegova dela o zvonovih so dragocena, ker je večino zvonov med prvo svetovno vojno za vojaške potrebe zaplenila tedanja država Avstro-Ogrska. Tik pred upokojitvijo je napisal knjigo Zgodovinska knjiga župnije Rateče na Gorenjskem. V žanr zgodovinske povesti spadajo Bled in Briksen (1931), Junaška

Josip Lavtižar, fotografija iz knjige Spomini iz leta 1924

črtice s slikami Pri severnih Slovanih (1906).

Josip Lavtižar in njegov čas

Josip Lavtižar je pokopan ob rateški cerkvi, njegovo bivanje in delovanje v Zgor-njesavski dolini je obeleženo tudi z bronastima spomenikoma: eden je pred župnijsko cerkvijo Device Marije Vnebovzete v Kranjski Gori in je delo kiparja Nikolaja Mašukova, drugi je pred župnijsko cerkvijo sv. Duha v Ratečah in je delo kiparja Metoda Frlica.

Njegovo ime nosi kranjskogorsko kulturno-prosvetno društvo, ki v občini Kranj-

izvedlo znanstveni posvet na temo Josip Lavtižar in njegov čas. »Posvet je bil namenjen poglobitvi našega védenja o njem in njegovem delovanju. Nastopilo je osem referentov z različnih področij, ki s(m)o Lavtižarja umestili v širši družbeno-zgodovinski kontekst s ciljem predstaviti nova spoznanja in novo gradivo o njem, hkrati pa tudi ovrednotiti njegov čas in zlasti vlogo duhovništva ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja,« je pojasnil zgodovinar Janez Mlinar. Načrtujejo izdajo zbornika, ki bo združil vse prispevke govornikov (Janeza Mlinarja, Franca Križnarja, Marka Freliha, Mihe

Ljudska govornica je opletla našo goro s pravljico, ki sega v davna stoletja. Ko se je sesul Dobrač na Koroškem, je klical svoji sosedi Ponci: "Ponca léti, jaz letim." Ponca pa mu je odgovorila: "Jaz ne bom letela, ker imam pod seboj tri mogočne stebre." V kakšni zvezi naj bi bila ta bajka z resnico? Zgodovinsko znan je potres iz leta 1348. Takrat je bil porušen vzhodni in južni del Dobrača, visokega gorovja blizu Beljaka. Ker stoji med Ponco in Dobračem nizek hrib, je bila Ponca v bližini potresnega sunka. Toda ostala je nepoškodovana. Trije mogočni stebri, ki na njih sloni, so po ljudskem naziranju v rateški župni cerkvi ob vznožju Ponce. V velikem oltarju je sv. Trojica. Iz knjige Spomini (1924)

ten je prvič šel v šolo, ki je bila v navadni kmečki hiši. Kot je zapisal v Spominih, je bil srečen, ker je imel dobro vzgojo in dobro šolo. »Doma so sklenili, naj učenje nadaljujem; ni bilo pa ugotovljeno, kje: ali v Beljaku ali v Ljubljani. Z veliko manjšimi stroški

pnika v Kranjski Gori Simona Vilfana.

V Ljubljani je Lavtižar končal najprej ljudsko šolo, kot gojenec Alojzijevega gimnazija. Po maturi je vstopil v ljubljansko bogoslovje in bil leta 1875 posvečen v duhovnika.

Spomenik pred župnijsko cerkvijo Device Marije Vnebovzete v Kranjski Gori

Lavtižarjevo delo, povezano s planinstvom, je postavitev Marijine kapele v Tamarju. / Foto: Janko Rabič

doba Slovencev (1935/36), Lipniški grad pri Radovljici (1939), v žanr biografije pa Primož Trubar (1935), Šentjoški gospod Šimen in njegovi sodobniki (1938), Naši zaslužni možje (1942) ... Izšlo je nekaj njegovih potopisov, med njimi potopisne

skaj Gora vsako leto prireja Lavtižarjeve dneve, posvečene kulturi. Lanskega oktobra, ob 170. obletnici njegovega rojstva, je društvo skupaj z Gornjesavskim muzejem Jesenice in Občino Kranjska Gora v času tradicionalnih Lavtižarjevih dnevov

Šimenca, Mire Delavec Touhami, Matjaža Ambrožiča, Marije Mojce Peternel, Špele Smolej) in bo predstavljal izhodišče za druge komparativne študije o Lavtižarju, hkrati pa bodo na ta način predstavljeni podatki dostopni tudi širši javnosti.

DR. MARIJA ŠKOF

Ne jaz, poklic je izbral mene

Dr. Marija Škof, rojena v Št. Primožu, je odvetnica v odvetniški pisarni Grilc Vouk Škof v Celovcu. Zaljubila se je v pravo in uspela. Sedaj se kot prva koroška Slovenka pripravlja na odhod v Luxembourg na Sodišče Evropske unije.

Jože Košnjek

Gospa Marija, povejte nam, kje ste doma. Ste odraščali v slovenskem okolju in kje živite sedaj?

Doraščala sem v Št. Primožu v bližini Klopinijskega jezera v slovenski družini z dvema sestrama in dvema bratoma. Doma smo in še danes vsi govorimo slovensko. Staršem je bilo zelo pomembno, da nam otrokom posredujejo slovenski jezik in slovensko kulturo. Danes živim v Celovcu in v Evropi.

Domnevam, da ste tako kot veliko šolajočih se otrok iz slovenskih družin nadaljevali izobraževanje na Slovenski gimnaziji v Celovcu in nato na pravni fakulteti. Imate tudi doktorski naziv.

»Tudi javna razprava o prostem pretoku storitev v Avstriji je zelo enostranska. Velja načelo, da so vsi tuji ponudniki hudobni in ves čas izvajajo plačilni dumping, domači naročniki pa so dobri. Ob tem pa se prezre, da avstrijski naročniki tujim ponudnikom niso pripravljani plačati cen, ki jih plačujejo avstrijskim izvajalcem.« (Dr. Marija Škof v zborniku ob 40-letnici odvetniške pisarne Grilc Vouk Škof)

Moja pot do prava ni bila tako ravna. Res je, da sem po osnovni šoli obiskovala Slovensko gimnazijo, vendar sem maturirala na trgovski akademiji. Nato me je pot vodila v Rim, kjer sem bila zaposlena v hotelu Holiday Inn in nato na avstrijskem veleposlaništvu v Ljubljani. Tam sem spoznala pomembnost prava za našo družbo in še posebej v mednarodnih odnosih. Če države nimajo oziroma niso imele sklenjenih sporazumov o socialnih zadevah, so lahko nastale velike težave na primer pri pokojnini, nujnih zdravstvenih posegih in podobno. To je danes urejeno na evropski ravni. Zaradi tega sem se odločila za študij prava. Študirala sem v Gradcu in v Utrechtu na Nizozemskem. Doktorirala pa sem na pravni fakulteti v Gradcu iz evropskega prava.

Pisarna koroških Slovencev

Ste odvetnica v celovski odvetniški pisarni Grilc Vouk Škof, v slovenski odvetniški pisarni s 40-letno tradicijo. Kako vas v vašem poklicu sprejemajo kot žensko, koroško Slovenko?

Advokatura je res zelo 'moški' poklic, tudi zaradi časovnega vidika. Z veseljem opažam, da se vedno več kolegic odloča za ta poklic. Čeprav je odvetništvo naporno in izjemno odgovorno, me osrečuje. Poleg odvetništva predavam na pravni fakulteti v Gradcu praktične vidike evropskega prava in na Visoki strokovni šoli v Beljaku mednarodno pogodbeno pravo. Pomembno se mi zdi, da mlade navdušim za reševanje pravnih vprašanj in z

nepremičnin, v upravnih postopkih, v odškodninskih zadevah in tudi na področju kazenskega prava, torej z vseh področij življenja. Čeprav smo pisarna, ki svetuje podjetjem v Avstriji in v Sloveniji, želimo biti tudi pisarna, na katero se lahko obrnejo koroški Slovenci in Slovenke, če imajo pravne težave.

Ali prihajajo v vašo pisarno tudi stranke iz Slovenije? Ali ste že kdaj na avstrijskem sodišču uporabljali slovenščino?

Na določenih sodiščih dvojezičnega ozemlja na Koroškem je mogoče uporabljati slovenščino. Slovenščino sem na primer uporabljala v postopku Čepelnik na okrajnem sodišču v Pliberku in na sodišču Evropske unije v Luxembourg, kjer je zastopnik avstrijske vlade potreboval prevajalca in Dunaj kar nekaj časa ni razumel, da gre za avstrijski postopek zoper Avstrijo.

Avstrija je znižala kazni

Pred leti sva se pogovarjala o težavah podjetnikov iz Slovenije na avstrijskem trgu. Takrat ste jim tudi svetovali, kako naj ravna, da se bodo izognili visokim kaznim. Kako je s tem danes?

Veliko slovenskih podjetij je uporabilo in še uporablja možnost, ki jo ponuja notranji evropski trg, da lahko opravljajo storitve v drugih državah članicah Evropske unije in si tako širijo območje, na katerem lahko delujejo. Te možnosti nimajo samo slovenska podjetja, ampak vsa podjetja iz vseh članic Evropske unije. Tudi avstrijska, ki to možnost tudi uporabljajo. Po drugi strani pa imajo tudi naročniki iz vseh držav Evropske unije možnost, da naročajo storitve pri podjetjih v drugih državah in tako izkoristijo prednosti. Avstrija se je zelo bala konkurence iz drugih držav EU in je zato sprejela zakon, ki je predvideval veliko formalizmov in astronomsko visoke kazni. Zahteve so bile tako restriktivne, da jim je bilo zelo težko zadostiti. Avstrijski organi so rigorozno izvajali postopke in na ta način dosegli, da so tuja podjetja dobro premislila, ali bodo delala v Avstriji ali ne. Bistveni vzrok za spremembe so bile pritožbe 130 podjetij na Evropsko komisijo in dve

Foto: osebni arhiv

Odvetnica dr. Marija Škof odhaja na Sodišče Evropske unije v Luxembourg.

sodbi Sodišča Evropske unije v primeru Čepelnik in Maksimović. Pritožnike je zastopala naša pisarna Grilc Vouk Škof. V primerih Čepelnik in Maksimović je sodišče strogo obsodilo avstrijsko zakonodajo in prakso ter ocenilo, da je v neskladju s pravom Evropske unije. Avstrija je morala ukrepati in prilagoditi zakonodajo in prakso zahtevam sodišča. To je trajalo skoraj dve leti. Po moji oceni zakon še vedno ne ustreza popolnoma pravu EU. Kot pozitivno pa je treba povedati, da je zaradi sodb sodišča

kolektivne pogodbe. Posebna težava je v tem, da je treba 'prevesti in pretvoriti' slovensko plačo v avstrijski sistem in obratno. Že manjša odstopanja lahko predstavljajo prekršek dumpinga. Naslov avstrijskega zakona o preprečevanju socialnega in plačilnega dumpinga se mi zdi zgrešen. Na prvi pogled se lepo sliši, da se preganja plačilni dumping, torej podjetja, ki izkoriščajo delavce in ne izplačujejo plače, kot jih predvidevajo avstrijske kolektivne pogodbe. Da ne bo pomote. Tudi sama glo-

primerih se seveda postavlja vprašanje, kdo naj nosi razliko do višjih plač.

Za konec še osebno vprašanje. Ali res odhajate na Sodišče Evropske unije v Luxembourg, kjer boste prva in edina koroška Slovenka?

To je res velik izziv in tudi velika čast. Sodišče Evropske unije je najpomembnejše in najvišje sodišče v Evropski uniji. Na njem dela le malo pravnikov in prevajalcev iz vse Evrope. Med njimi je tudi nekaj Slovenk in Slovencev ter Avstrijk in Avstrijcev. Že

Dr. Marija Škof je v zborniku ob 40-letnici odvetniške pisarne Grilc Vouk Škof zapisala, da se je s problemom prostega pretoka storitev, ki je stalnica njenega pravnega življenja, prvič srečala med študijem prava v Utrechtu na primeru Italijanke Donatelle Calfa. Ta je bila med letovanjem v Grčiji zasačena med kajenjem prepovedane marihuane. Dostojno so ji prepovedali vstop v Grčijo. Gospa Calfa se je kot uporabnica storitev pritožila na Sodišče Evropske unije in uspela.

Evropske unije odpadla kumulacija. Zato so se morebitne kazni znatno znižale.

Zadnje čase se veliko ukvarjate z uresničevanjem zakona o socialnem in plačilnem dumpingu. Za kaj gre v tem primeru?

Za kaj gre? Napoteni delavci imajo pravico, da za časa napotitve prejmejo plačo, dodatke in sorazmerni del 13. in 14. plače, kot to določajo avstrijske panožne

boko zavračam izkoriščanje delavcev, ki so običajno šibkejši. Žal se v medijih pogosto predstavlja dumping le v primeru napotitve delavcev. Najdemo pa tudi primere, ko avstrijska podjetja svojih delavcev ne plačujejo skladno z zakonom. K temu želim dodati še en vidik. Avstrijski naročniki niso vedno pripravljeni plačati podjetjem iz drugih držav takšne urne postavke, kot jih plačujejo avstrijskim izvajalcem. V teh

od pristopa k Evropski uniji je sodnik iz Slovenije dr. Marko Ilešič, ki je bil tudi sodnik poročevalec v zelo pomembnih in odmevnih primerih. Zaradi izjemne strokovnosti in izkušenj je na sodišču zelo cenjen član. Tudi Avstrijcev je nekaj, sama pa bom kot koroška Slovenka prva.

Iskrena hvala za pogovor. In srečno ter uspešno na novi dolžnosti v Luxembourg!

PLEČNIKOVA DEDIŠČINA

Kanček lepega in božjega

Pred stoletjem in pol se je rodil arhitekt Jože Plečnik, ki je svoja najbolj prepoznavna dela ustvaril na Dunaju, v Pragi in Ljubljani. A tudi na Gorenjskem je več kot štirideset njegovih del, med njimi sta tudi dva paviljona na vrtu graščine Katzenstein v Begunjah: kapelica z imenom Jožamurka in senčnica Brezjanka.

Marjana Ahačič

Letos praznujemo 150. obletnico rojstva slovitnega arhitekta Jožeta Plečnika (23. januar 1852–7. januar 1957). S priložnostno slovesnostjo so se ga prav na njegov rojstni dan spomnili tudi v Begunjah, kjer je zasnoval dva paviljona: kapelico z imenom Jožamurka in tako imenovano senčnico Brezjanko. V tridesetih letih prejšnjega stoletja so ju na vrtu graščine Katzenstein postavile sestre usmiljenke, ki so skrbele za žensko kaznilnico, ki je v tistem času delovala v stavbi današnje psihiatrične bolnišnice.

Kot lahko preberemo v strokovnem članku sedanjega župnika v Begunjah dr. Matjaža Ambrožiča, so usmiljene sestre sv. Vincencija

Pavelskega – usmiljenke – v Ženski kaznilnici v Begunjah na Gorenjskem delovale v obdobju od 1875 do 1942. Arhitekt Jože Plečnik je z njimi sodeloval med letoma 1935 in 1940.

»Obravnavana Plečnikova dela sprva širši javnosti niso bila dostopna – prvenstveno so bila namreč namenjena kaznjenkam, sestram usmiljenkam in kaznilniškemu kuratu, da bi represivnemu vzdušju vdihnili kanček božjega in lepega. Arhitektura in lepota opreme naj bi kaznjenke nagovarjali in dvigovali iz usmiljenja vrednega stanja. Plečnik je želel, da bi se ob srečevanju z Bogom spreobrnila ter s pomočjo sester in kurata zaživele novo življenje,« v uvodu v članek z naslovom Plečnikova dela za Žensko

Foto: Gorazd Kavčič

Ko so sestre usmiljenke Plečniku potožile, da na hribu nimajo nobene ute za kurata, je za paviljon odredil prostor levo od kapelice sv. Jožefa, ki je stala na koncu drevoreda. Hotel jo je imeti na lepem mestu z razgledom.

kaznilnico v Begunjah in njihova usoda po odhodu usmiljenk, objavljen v znanstveni reviji Bogoslovni vestnik 2019, piše dr. Matjaž Ambrožič, tudi raziskovalec in predavatelj na Teološki fakulteti v Ljubljani.

Gradile so sestre in kaznjenke

Ime sta paviljona dobila po koči Murki, v kateri je pisatelj Fran Saleški Finžgar, v Ljubljani Plečnikov sosed in prijatelj, preživljal počitnice in jo opisoval v svojih delih. Prav zaradi njega je tudi Plečnik svoje manjše podeželske objekte, ute, lope, poimenoval z imenom murka, ve povedati Sašo Gašperin, turistični vodnik in odlični poznavalec graščinskega kompleksa v Begunjah. Tudi senčnici Brezjanki, ki

nature
comfort
culinary

www.hotel-triangel.com
+386 4 5885 500

RESTAVRACIJA TRIANGEL
v Gozd Martuljku
Vrhunska kulinarika, začinjena z razgledom

DOM TRADE d.o.o., ZABNICA, ZABNICA 66, ZABNICA

Kapelici so v tridesetih letih prejšnjega stoletja postavili na vrtu graščine Katzenstein, ki je bila v tistem času ženska kaznilnica, med drugo svetovno vojno nacistični zapori, danes pa so v njej prostori psihiatrične bolnišnice.

jo je mojster zasnoval na mestu, kjer so imele sestre manjšo klop, se je najprej rekle Murka. Kasneje pa je zasnovana kot objekt iz šestih mogočnih hrastovih ste-

do 36-krat na dan, izvemo v članku dr. Ambrožiča. Šest stebrov za Brezjanko je iz hrastov, ki so rasli v Krpinu, na pobočju nekaj sto metrov stran od graščine.

je bila zgrajena leta 1940, tik pred drugo svetovno vojno, med katero so po Gašperinovi besedah Nemci nune izselili iz objekta. »Odraščal sem z zgodbo, da so Nemci kape-

»Plečnikova dela v Begunjah so arhitektov unikum, saj jih je postavil v kaznilniško okolje, v okviru njegovih umetniških stvaritev pa njegov opus pomembno dopolnjujejo. Arhitektov presežek je nedvomno pomenila zasnova in oprema kaznilniške kapele.«

brov, pokritih s streho, ime verjetno dobila po brezovem drevoredu, ki je nekoč vodil od graščine do paviljona.

Prostor za Jožamurko, zasnovano kot hiša v hiši, je mojster odredil nekaj stran od kapelice sv. Jožefa, ki je stala na koncu drevoreda. Hotel jo je imeti na lepem mestu z razgledom.

Kot je na priložnostnem vodenju ob obletnici Plečnikovega rojstva še povedal Gašperin, so večino dela z uporabo materialov, ki so jih našle v bližnji okolici, opravile prav sestre usmiljenke in kaznjenke. Gramoz je bil pripeljan iz doline Drage. Kaznjenke so ga z volom in bikom pripeljale

Kapela v graščini po vojni uničena

Plečnik je sicer znotraj tedanje kaznilnice v graščini Katzenstein zasnoval tudi bogato kapelo, ki so jo uporabljale sestre usmiljenke. Ta žal ni preživela turbulentnega obdobja po drugi svetovni vojni. Prostor je bil uničen, predmeti iz nje, številne je oblikoval prav Plečnik, pa razneseni po različnih krajih.

»Narisal je načrte za kapelo, ki je imela obliko polkroga, dva reda črnih stebrov, oltarno mizo in čudovit ogromen lesteneč. Če bi se ohranila, bi bilo to zagotovo eno najznamenitějšíh Plečnikovih del,« je prepričan Gašperin. Kapela

lo uničili, vendar to ni res. V bistvu so predmete nune rešile in poslale v Ljubljano,« pravi Gašperin.

»Plečnikova dela v Begunjah so arhitektov unikum, saj jih je postavil v kaznilniško okolje, v okviru njegovih umetniških stvaritev pa njegov opus pomembno dopolnjujejo. Arhitektov presežek je nedvomno pomenila zasnova in oprema kaznilniške kapele, ki pa je žal svojemu namenu služila le dve leti in bila nato svetoskrunsko zapisana uničenju,« pa poudarja Ambrožič.

Lastništvo že desetletja propadajočih objektov v Begunjah, ki sta si ga vse od konca druge svetovne vojne

Brezjanko je mojster postavil na mesto, kjer so imele sestre prej manjšo klop. Ob poti do senčnice je Plečnik dal zasaditi drevje in postavil klopi tako, da se je z njih odpiral pogled na gore.

podajala država in Občina Kranj, je pred nekaj leti prevzela Občina Radovljica, ki skupaj z Zavodom za varstvo kulturne dediščine v zadnjem obdobju načrtuje njuno obnovo.

Kot pravijo pristojni, je treba najprej sanirati plazovito brežino, nato pa se bodo, predvidoma še letos, lotili

zahtevne sanacije obeh paviljonov.

Plečnik na zgornjem Gorenjskem

Plečnik je pustil sledi tudi drugod po zgornjem Gorenjskem, predvsem na Bledu z okolico. Njegovi so tako spomenik padlim v prvi svetovni vojni na Breznici, Šverljugovo

znamenje na Rikljevici cesti na Bledu, nedokončani kraljevi dvor v parku Vile Bled na Bledu, trg pred cerkvijo na Brezjah, spomenik NOB na pokopališču v Ribnem, grob družine Košir in spomenik NOB na pokopališču v Zgornjih Gorjah ter krstilnica v župnijski cerkvi Žalostne matere božje na Breznici.

ZOBNA ORDINACIJA KLINIKE DR. FABJAN ŠENČUR

Ordinacija za odrasle in otroke

Smo zobozdravstvena ordinacija za odrasle in otroke, nahajamo se v prostorih Klinike dr. Fabjan v Šenčurju pri Kranju. Naše storitve zajemajo vse konzervativne in protetične storitve s kakovostnimi materiali. Pri protetičnih rešitvah na zobnih vsadkih sodelujemo s specialistom oralne in maksilofacialne kirurgije.

V ponudbi imamo tudi nevidne zobne aparate (alignerje). Za dolgoročno ohranjanje zdravja zob, dlesni in trajnosti protetičnih izdelkov skrbi diplomirana ustna higieničarka. Poudarek dajemo ohranitvi lastnih zob, individualnemu pristopu in prisluhnemo željam pacienta. Nimamo čakalnih dob. Sodelujemo z izkušenimi zobotehnikmi, ki imajo znanje, opremo in materiale za vse nivoje protetične oskrbe. Med najbolj estetske protetične izdelke štejejo brezkovinske polnokeramične krone in zobne luske.

Primož Arko, dr. dent. med.

KLINIKA DR. FABJAN, POSLOVNA CONA A32, ŠENČUR
T: 051 489 055, 051 357 200, E: zobna@fabjan.si

MEGALES

ODKUP - POSEK - SPRAVILO IN PREVOZ LESA

ODKUP BIOMASE

z vami od leta 1992

051 358 368 WWW.MEGALES.SI

LOJZE LEBIČ

Skladatelj svetovnega formata s koroško dušo

Korenine znamenitega slovenskega skladatelja, akademika ter Prešernovega nagrajenca Lojzeta Lebiča so v Libučah pri Pliberku. Ljubezni do Koroške na avstrijski strani meje nikoli ni izgubil. Koroški Slovenci so se mu leta 2015 zahvalili s prestižno Tischlerjevo nagrado.

Janko Kulmesch

Življenjsko delo akademi-ka Lojzeta Lebiča, »skladate-lja svetovnega formata« (dirigent Marko Letonja), ki se je 23. avgusta 1934 rodil na Prevaljah v Mežiški dolini, je ena sama uspešnica. Ali kot je julija 2014, ob njegovi 80-letnici, zapisal Marko Munih, eden najznamenitejših zborovodij v Sloveniji: »Lojze Lebič je zame ves čas naš največji slovenski skladatelj in glasbeni mislec.«

Lebičeve skladbe so izvajali na številnih festivalih po vsem svetu: Svetovni glasbeni dnevi ISCM (Bruselj leta 1981, Zürich leta 1991, Bukarešta leta 1999); Musikbiennale Berlin, Bienale Zagreb, Musikprotokoll Graz (Gradec), Pan Music Festival (Seul), Varšavska jesen, Trieste prima, Koncerti EBU Jeruzalem, Ljubljana, Saint Denis (Francija), Danubiana Temišvar (Romunija), Unisa Transnet Pretorija (Južna Afrika), Golden Gate International Choral Festival (San Francisco), Klangforum Wien (Dunaj) – in še in še bi lahko naštevali.

Številne nagrade in odlikovanja

Po gimnazijskih letih na Ravnah, kjer je bil njegov učitelj slovenščine Janko Messner, ki se ga še danes spoštljivo spominja, je Lebič v Ljubljani zaključil študij arheologije, kompozicije in dirigiranja ter se nato posvetil samo še glasbi. Ko

je vodil Komorni zbor RTV Ljubljana (1962–1972), so številnim uspešnim gostovanjem po vsej Evropi sledila tudi prva priznanja, med drugimi kot krona desetletnega dela prva nagrada BBC London na mednarodnem tekmovanju posnetkov sodobne glasbe Let the Peoples Sing (Naj ljudje pojejo) in nagrada Prešernovega sklada za kreativno delo.

To ni bila edina nagrada Prešernovega sklada, prejel je še dve, leta 1994 pa so ga za skladateljski opus nagradili tudi s Prešernovo nagrado, najvišjim priznanjem Republike Slovenije na področju umetnosti. Prejel je tudi zlati red za zasluge Republike Slovenije (leta

2004). Leta 2005 je postal redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti (SAZU) in bil izvoljen za zunanjega člana Kraljeve flamske akademije znanosti in umetnosti. In še bi lahko naštevali.

Njegova mati žrtev plebiscita

Ob vsem tem pa mu je še posebno ostala pri srcu Koroška na obeh straneh meje. Njegovo mater Nežko, ki je izhajala iz Lienhardove družine v Libučah in je bila učiteljica v Globasnici, so takoj po koroškem plebiscitu leta 1920 dobesedno postavili na mejni prehod Holmec in jo prisilili, da je zapustila svoj domači kraj. Njen drugi

dom so postale Prevalje, kjer sta si z učiteljem, zborovodjo in organistom Ivanom Lebičem ustvarila družino z otroki Dorico, Marjanom, Jožetom in Lojzetom. Z Libučami so Lebičevi, tako tudi Lojze, ostali ves čas povezani, prek njih pa tudi z vso narodno skupnostjo v deželi Kralja Matjaža in Miklove Zale. Lojzetov stric Franc Lienhard, »oče petja v Libučah«, je bil tudi glavni pobudnik libuške pevske skupine Kralj Matjaž, koroškega moškega zbora leta 2014.

Akademik Lebič zelo ceni tudi »zgodno skrb celovške Krščanske kulturne zveze za glasbeno življenje« in delo njenega bivšega dolgoletnega tajnika Nužeja Tolmaierja. Prvič sta se srečala leta 1975 na koncertu v Šentjakobu v Rožu, na katerem je mešana zbor Rož pod vodstvom Lajka Milisavljeviča zapel Lebičevo priredbo Luba vigred se rodi. Milisavljevič je prosil Lebiča, da bi jo priredil prav za koncert zbora Rož,« pripoveduje Nužeja Tolmaier. Iz prvega srečanja v Šentjakobu se je razvilo dolgoletno sodelovanje: v 80. letih prejšnjega stoletja je Tolmaier povabil Lebiča na seminar za zborovodje in pevce na Rebrci in v nekdanjem Modestovem domu. »Predvsem pa je bil skoraj vedno gost, ko je KKZ začela izdajati glasbene edicije, od prvih zbirk podjunjskih ljudskih pesmi (Vsaka vas ima svoj glas) pa do raznih zbirk Franceta Cigana, Antona Nageleta in Pavleta

Foto: arhiv Novic

Tischlerjev nagrajenec akademik Lojze Lebič

Kernjaka. Prav tako je Lebič predlagal, da bi izdali tudi glasbena dela Silva Miheliča, kar je KKZ rada storila. Nadalje pripoveduje Nužeja Tolmaier: »Ko je KKZ pripravljala glasbeno edicijo Milke Hartman za mešana zbor in obenem tudi CD njenih pesmi, je zborovodja MePZ Danica Stanko Polzer izrazil željo, da mu od sodobnega skladatelja priskrbim priredbo kakšne Milki- ne pesmi. Nagovoril sem Lebiča, ki se je odločil za Bandrovo (Da bi le prišva biev- smrt). Danica jo je krstno izvedla in je tudi na CD-ju.« Predvsem pa poudarja Nužeja Tolmaier: »Lojze Lebič je s svojimi priredbami koroških ljudskih pesmi zelo veliko doprinesel k temu, da jih izvajajo številni zbori na Koroškem, še posebno mešana zbor Podjuna-Pliberk in Danica iz Šentprimoža, ter tudi v Sloveniji.«

Dobil Tischlerjevo nagrado

Krščanska kulturna zveza (KKZ), ki velja poleg Slovenske prosvetne zveze za osrednjo kulturno organizacijo koroških Slovencev, je leta 2015 skupaj z Narodnim svetom koroških Slovencev (NSKS) podelila akademiku Lojzetu Lebiču prestižno Tischlerjevo nagrado. Poimenovana je po »očetu Slovenske

gimnazije« in ustanovitelju NSKS Jošku Tischlerju (1902–1979). Te nagrade se je znameniti skladatelj še posebej veselil in poudaril je: »Sem Korošec na obeh straneh meje, saj me izdaja že sama govornica. Želim si, da bi si Slovenci bili bolj enotni – v Sloveniji, zamejstvu in zdomstvu. Imamo skupen jezik, skupno zgodovino in skupno veroizpoved po naših prednikih.« Prav tako se je zelo veselil, da ja je pevsko počastil libuški moški zbor Kralj Matjaž pod vodstvom Hannesa Košutnika.

V zborniku Lojze Lebič – od blizu in daleč, ki ga je izdalo Kulturno društvo Mohorjan na Prevaljah, uredil pa Lebičev veliki sotrudnik na Prevaljah Joško Kert, pa Lojze Lebič piše: »Naša pozornost bi morala najprej veljati Slovincem v sosednjih državah.« Noče se sprijazniti z »mačehovskim odnosom« Slovenije do pripadnikov slovenskega naroda zunaj njenih meja. In tako sta mu ljubezen do Koroške in petje slej ko prej v največjo oporo in zadoščenje. Ali kot je sam dejal leta 1994 na čezmejni prireditvi Od Pliberka do Traberka (Dravograda): »Med glasbeniki je poznan stavek, ki pravi: zlodej zna tisoč umetnij in čarovnij, samo peti ne zna. Kajti petje je na strani dobrega, plemenitega in radostnega.«

Lojze Lebič s pevci libuškega moškega zbora Kralj Matjaž, katerega pobudnik je bil njegov pokojni stric Franc Lienhard. / Foto: Vincenc Gotthardt

DR. NADA PRAPROTNIK

Med cveticami Karavank

Dr. Nada Praprotnik je priznana botaničarka, ki je več desetletij raziskovala floro Alp in še posebej Karavank. Poleg številnih strokovnih člankov je napisala tudi knjigo Rastlinstvo na stezah ovčarja Marka (Medium, 2015), v kateri opisuje rastline, značilne za gorski svet v osrčju Karavank. »Vzemimo si čas in doživimo rastline v naravi, občudujmo jih in spoštujmo njihovo življenje!« pravi avtorica, doma iz Most pri Žirovnici.

Urša Peternel

Bi lahko rekli, katera je najzanimivejša rastlina naših Karavank?

Enkratna je prav vsaka rastlina! Ena od najzanimivejših je Zoisova zvončica, »hči slovenskih planin«, saj raste samo v naših Alpah in v Trnovskem gozdu. V Bohinjskih Alpah in na Storžiču jo je našel botanik Karel Zois, brat bolj znanega Žige Zoisa. Spada med zelo stare rastline in med endemite naših Alp. Druge zvončice imajo zvonast cvetni venec, pri Zoisovi zvončici pa je valjast, polagoma se

V Karavankah pa je tudi mnogo pogostih, čisto običajnih cvetic, ki jih velikokrat prezremo. Prav vse pa so na svoj način lepe, zanimive in edinstvene, pravi dr. Nada Praprotnik.

oži in je na ustju močno stisnjen in ima na vrhu ljubko zvezdico petih belo dlakavih zobčkov. Če bi izbirali cvetlico, ki naj bi predstavljala slovensko, sončno stran Alp, bi se odločili za Zoisovo zvončico. Na naših tleh se ohranila še iz časov pred ledeno

dobo in »dočkala sonce današnjih dni«. Na pobočju Vrtače je nastal zanimiv križanec med Zoisovo in trebušasto zvončico. Imenovali so ga vrtaška zvončica.

Katere cvetice so še značilne za ta gorski svet?

Karel Zois je v Karavankah našel tudi neznano rastlino, ki so jo po njem imenovali Zoisova vijolica in zapisali, da je to »najlepši otrok naših gor«. Raste na visokogorskih tratah od Dovške Babe do Košute. Posebnost so tudi naše ključavnice, ki v maju zacvetijo v rovih nad Jesenicami. Pojavlja-

jo se v velikih množinah. Še po drugi svetovni vojni so rastle tako na gosto, da so njihovo belino lahko opazili že na oddaljenosti »dve uri hoda«. Lepi čveljc je naša najlepša orhideja. Cvetovi so sestavljeni iz štirih rjavo rdečih podolgovatih cvetnih listov

in napihnjene citronsko do zlato rumene medene ustne v obliki čveljca. Oprašujejo ga žuželke. Copatasta medena ustna je bistvu past in žuželke se lahko rešijo iz nje le mimo prašnikov in brazde. Nekaj rogate slave je prinesla botaniku Alfozu Paulinu rogata vijolica. Na Begunjsčici sta jo odkrila Paulin in Hugon Roblek. Odkritje je bilo v strokovnih krogih zelo odmevno, saj je bila vijolica znana samo v Pirenejih. Kasneje se je izkazalo, da je šlo za pobalinsko Roblekovo potegavščino. Rogato vijolico je iz grajskega parka v Radovljici posadil na travnato pobočje Begunjsčice in potem »ljubeznivo« popeljal Paulina na njeno nahajališče in mu prepustil odkritje. V Karavankah in v Kamniško-Savinjskih Alpah pa raste tudi kamniška murka. Kot vse murke ima travam podobne liste, cvetovi so v okroglem ali jajčastem socvetju, so vijolično rožnati, včasih skoraj beli in v spodnjem delu socvetja svetlejši.

So katere izmed cvetic zelo redke?

Triglavska roža je v Karavankah zelo redka. Raste na Vrtači in Kepi. Rožnato rdeči cvetovi nas spominjajo na drobne kapljice Zlatorogove krvi in na bajko, v kateri je poudarjena povezanost med človekom in naravo. Narava je človeku prijazna, če je človekov odnos do nje spoštljiv. Ko prekrši pravila, se mu narava maščuje in hkrati najde še dovolj moči, da iz smrtih kapelj krvi vzbudi v sebi novo življenje. Bajka o Zlatorogu in triglavski roži je vez s preteklostjo, njena simbolika pa opozorilo za prihodnost. Kranjski grint pa je ena najredkejših cvetic na Slovenskem. V zadnjih desetletjih ga na svojem ozemlju v Karavankah niso za svojega »priznali« niti Avstrijci niti Slovenci. Raste pa na obeh straneh državne meje. Na edinem nahajališču te vrste v Sloveniji bi lahko vse rastline prešteli na prste obeh rok, kar kranjski grint uvršča med najbolj redke cvetnice v slovenski flori!

Iz naštetega bi lahko skleпали, da so Karavanke kar nekakšen naravni botanični vrt ...

Velikokrat o Sloveniji govorimo kot o vrtu Evrope.

Dr. Nada Praprotnik pred leti med narcisami v Javorniškem Rovtu nad Jesenicami. Botaničarka je doma iz Most pri Žirovnici in je v »deželici pod Stolom« preživela skoraj vse življenje. Strokovno botanično pot je začela z diplomsko nalogo o rastlinstvu na Vrtači, Karavanke pa so, pravi, njene najljubše gore. / Foto: Tina Dokl

Zoisova zvončica; če bi morala izbrati cvetlico, ki bi predstavljala slovensko, sončno stran Alp, bi se dr. Nada Praprotnik odločila za Zoisovo zvončico. Raste samo v naših Alpah, na naših tleh se je ohranila še iz časov pred ledenimi dobami.

Določevalni ključ Mala flora Slovenije za celotno našo državo navaja 3452 vrst. Na območju celotnih Alp uspeva 4500 rastlin, od teh okoli 1970 vrst v slovenskih Alpah. Med njimi najdemo tudi endemite, rastline, ki rastejo samo pri nas in ki označujejo posebnost in enkratnost tega ozemlja. Prav zaradi tega naše Julijske in Kamniško-Savinjske Alpe ter seveda tudi Karavanke imenujemo naravni botanični vrt.

Veliko ste hodili po teh hribih. Kateri letni čas je najboljši, kar se tiče rastlinske pestrosti in cvetenja?

Največ rastlin cveti spomladi in v začetku poletja, takrat je cvetna odeja tudi najpestrejša. Ko gremo v naravo, v gore in na travnike, vedno vidimo vsaj nekaj vrst, nikoli pa seveda ne vidimo vseh naenkrat. Če znamo opazovati in se ustaviti in občudovati, nas bo vedno razveselilo vsaj nekaj cvetic.

Katera pa je vaša najljubša rastlina Karavank?

Moja najljubša rastlina je že omenjena Zoisova zvončica, ki drobna in nežna raste iz gole skale in uspeva samo na sončni strani Alp in je »prava hči slovenskih

planin«. Povezana je z zgodovino botaničnih raziskovanj pri nas, našel jo je naš botanik Karel Zois in po njem so jo tudi krstili. Zgodbe, pripovedke in bajke o rastlinah niso nastajale samo nekoč, ampak se porajajo tudi danes. Znani gornik Tine Mihelič je svojega vnuka večkrat popeljal s seboj v gore in mu ob Zoisovi zvončici povedal tudi zgodbo, kako je dobila tako nenavadno obliko cvetnega venca, saj je sprva imela zvonasti cvet tako kot vse njene sorodnice. Šopek teh cvetic je imel Karel Zois (striček Karel) ob svoji postelji. Ponoči pa so zvončkljale in zvončkljale in ga motile pri spanju, zato je njihov zvonast cvet stisnil, ga zaprl, da so obmolknile.

In najlepši koticiki, kjer cvetijo najlepše rož'ce?

Najlepši koticiki so zame na Zelenici pod Vrtačo. Na tem območju sem delala diplomsko nalogo o rastlinstvu in začela svojo strokovno botanično pot. V maju uživam v rovih nad Jesenicami, kjer cvetijo ključavnice. V juniju na Belski planini (Struški) zacvetijo rumene Zoisove vijolice. Takrat obiščem tudi našo največjo orhidejo lepi čveljc pod Ljubeljem. Najlepše rožice pa rastejo pravzaprav povsod, saj je prav vsaka lepa in edinstvena.

Lepi čveljc: Ko pomislimo na orhideje, si predstavljamo tropske cvetlice. A predstavnik te družine raste tudi pri nas. Zacveti konec maja in v juniju, med drugim tudi ob poti, ki pelje od planinskega doma na Zelenici na Begunjsčico.

SPOMINI

Oklepniki na slovenski meji

Spomini na vojno v Sloveniji pred tridesetimi leti so še živi tudi v sosednji Avstriji. Na vojno na južni strani Karavank in na branjenje južne avstrijske meje pred morebitno agresijo takratne jugoslovanske armade spominja zbornik, ki so ga izdali veterani 13. oklepno-grenadirskega bataljona avstrijske vojske.

Jože Košnjek

Tako kot je ruski predsednik Putin zadnji teden letošnjega februarja šel z vojsko nad sosednjo Ukrajino, je leta 1991 jugoslovanska oziroma natančneje rečeno že skoraj popolnoma srbska vojska krenila nad Slovenijo. Začela se je osamosvojitvena vojna, na katero so bili pozorni tudi v sosednjih državah. Še posebno v Avstriji, kjer je agresija na Slovenijo še povečala zgodovinsko pogojen »prastrah« pred tedanjo komunistično oblastjo v Jugoslaviji in njeno armado s še vedno domnevnimi apetiti po koroški zemlji. Prav tako so v Avstriji pričakovali naval beguncev iz Slovenije, vendar se to ni zgodilo. V nekaterih krajih so že pripravili centre za njihov sprejem.

Poslanstvo elitnega bataljona

Skoraj sedem tisoč vojakov sta avstrijsko državno vodstvo in vojaško poveljstvo v času največjih napetosti v Sloveniji izmenično razporedila ob tristo kilometrov dolgi varnostni meji od Bonisdorfa na Gradiščanskem do Tromeje nad Podklošтром na Koroškem. Še zlasti so varovali mejne prehode, čez katere bi lahko jugoslovanska vojska prišla na avstrijsko stran. V varovanje bil vključen tudi 13. oklepno-grenadirski bataljon (Das Panzergrenadierbataillon 13) avstrijske vojske. Na bojne položaje na južnem Koroškem je bil razporejen med 29. junijem in 10. julijem 1991, ko so se razmere v Sloveniji umirile in sta takratni Teritorialna obramba Slovenije in Policija prevzeli

nadzor nad državno mejo. Združenje veteranov tega bataljona je ob trideseti obletnici teh dogodkov izdalo zbornik z bogatim spominskim pisnim in fotografskim gradivom z naslovom 1991 – 29. Juni bis 10. Juli 1991 – Das Panzergrenadierbataillon 13 im Sicherungseinsatz an der Staatsgrenze zu Jugoslawien, kar v slovenščini pomeni 13. oklepno-grenadirski bataljon na varnostni nalogi na državni meji z Jugoslavijo. Svoje prispevke za zbornik so med drugim napisali avstrijska ministrica za obrambo mag. Klaudia Tanner, generalni inšpektor avstrijske vojske general mag. Robert Brieger, ki je bil pred tridesetimi leti, v času dogajanja ob meji, mlad oficir v generalštabu na Dunaju, koroški deželni glavar dr. Peter Kaiser, komandant 4. tankovske brigade brigadir

Župan Globasnice Bernard Sadovnik se je odločil, da bo ob 30. obletnici vojne za Slovenijo povabil v Globasnico akterje tedanjih dogodkov in avstrijsko ministrico ter slovenskega ministra za obrambo Klaudio Tanner in Mateja Tonina. Zaradi epidemije je bilo srečanje prestavljeno. Lani jeseni pa se je z Globašani srečal slovenski obrambni minister Tonin.

mag. Siegwart Schier in vojaški komandant za Koroško brigadir Walter Gitschthaler. Zbornik predstavlja zgodovino Koroške do plebiscita

Bataljon v Globasnici na poti do mejnih prehodov Vič in Holmec

leta 1920, glavnino pa predstavljajo spomini pripadnikov bataljona, sedanjih vojnih veteranov, in posamezni

najpomembnejših dogodkov v Jugoslaviji po smrti jugoslovanskega predsednika Josipa Broza - Tita 5. maja leta 1980 do 17. januarja leta 1992, koje Avstrija skupaj s Švicco sledila pobudi takratne Evropske unije in priznala Republiko Slovenijo.

Skozi predor k Avstrijcem

Vojni veterani 13. oklepno-grenadirskega bataljona so v zborniku pod rubriko Spomini iz Slovenije vključili tudi članek upokojenega brigadirja Slovenske vojske Janeza Kavarja, ki je v prelomnih dneh osamosvojitvene vojne poveleval vojakom slovenske Teritorialne obrambe na Ljubelju, ki so ga zaradi agresije jugoslovanske vojske 27. junija zaprli za mednarodni promet, 1. julija pa so ga po predaji jugoslovanskih vojakov slovenskim vojakom in policistom znova odprli. »Na Ljubelju ni bil ubit ali ranjen noben vojak, ne na strani jugoslovanske armade in ne na slovenski strani. Tudi noben objekt ni bil poškodovan ali uničen,« je v spominskem članku za zbornik avstrijskih tankistov zapisal brigadir Kavar. On je skupaj z inšpektorjem Policije Bojanom Belakom odšel 1. julija ob 18. uri skozi predor na avstrijsko stran, kjer ju je v imenu avstrijskih braniteljev meje pozdravil Herwig Jedlacnik. Brigadir Kavar se je na kasnejših vojaških dolžnostih srečeval s častniki avstrijske vojske in obujal spomine tudi na razburljive čase na slovenski in koroški strani: leta 1993 s takratnim majorjem Silviom Kaiserjem, kasneje z oberstom Georgom

Goessom in na šolanju v Združenih državah Amerike z oberstom Othmarjem Commendo. Z avstrijskimi vojnimi veterani dobro sodeluje tudi Združenje vojaških gornikov Slovenije.

»Pripovedi avstrijskih vojnih veteranov v zborniku niso le podoživljanje vojaškega dogajanja ob državni meji in čez njo, ampak so očitno simpatiziranje s Slovenci, s pripadniki slovenske Teritorialne obrambe in Milice, ki so se jugoslovanski armadi uspešno vojaško zoperstavili. Posebej zanimivo je njihovo navdušenje nad čezmejnim vojaškim sodelovanjem po koncu vojne, tako med avstrijsko in slovensko vojsko kot med zdaj veterani z obeh strani Karavank. Posebnost vrednost zbornika je predstavitev doživljanja vojne v Sloveniji z druge, sosedske perspektive in kako so avstrijski vojaki in njihova javnost videli in razumevali naš spopad za samostojnost, svobodo in suverenost,« je o zborniku zapisal brigadir Slovenske vojske Janez Kavar.

Zgodbi iz Globasnice in Kort

Vojna za osamosvojitve Slovenije je na koroški strani pisala zanimive zgodbe. Prva je iz Globasnice (Globasnitz) v Podjuni in je povezana s 13. oklepno-grenadirskim bataljonom. Njegovi deli so bili zaradi bližine mejnih prehodov Holmec in Vič nastanjeni v Globasnici in okolici. Sedanji župan Bernard Sadovnik se spomni, da so prijateljsko sprejeli avstrijske vojake in obenem občudovali pogum Slovencev, ki so se uprli jugoslovanskim napadalcem

in niso bežali na tuje, čeprav so bili v soseščini meje pripravljene tudi na to. Znotraj Enotne liste in Narodnega sveta so predvsem mladi pri ljudeh zbirali hrano in jo nosili voznikom različnih narodnosti, ki so obstali pred zaprtim mejnim prehodom Vič, avstrijski vojaki in policisti pa so jim dovolili prestopiti mejo, da so hrano in celo zaboj laškega piva odnesli slovenskim policistom in vojakom, ki so branili mejni prehod. Zgodilo se je nekaj neverjetnega. Avstrijski in slovenski vojaki in policisti so v kordonu s svojimi telesi zaščitili mlade Globašane, da so se umaknili na varno.

Druga zgodba pa je iz Kort nad Železno Kaplo. Povedal jo je nekdanji župan in sedanjí podžupan Občine Železna Kapla - Bela Franc Jožef Smrtnik. Avstrija je v varovanje meje nad Železno Kaplo poleg vojakov vključila tudi rekrute. Nastanjeni so bili v Kapli in na Pristovnikovi domačiji v Kortah. »Vojakom so pred prihodom v naše kraje zabičali, da se morajo izogibati Smrtnikove, Točajeve (Hribarjeve) in Francelrove domačije, ker so tam doma partizani, zavezniki Jugoslavije in njene vojske. Prepoved je veljala le nekaj dni, ko so vojaki sami spoznali, da je to neumnost in so se potem največ zadrževali prav na teh domačijah. Še več. Julija, ko je bila vojna nevarnost mimo, so Korčane povabili k cerkvi in jih pogostili z golažem. To je bil začetek tradicionalnega Žeganja v Kortah. Leta 1992 smo ga na tretjo julijsko nedeljo že organizirali sami in to tradicijo ohranjamo do danes.«

Župan Globasnice Bernard Sadovnik (tretji z leve) in slovenski obrambni minister Matej Tonin (šesti z leve) na mejnem prehodu Vič trideset let po vojni

Foto: Občina Globasnica

PLAZOVI

Naravne nesreče ne poznajo meja

Sedemintridesetletna Manca Volk Bahun iz Trziča je ena največjih strokovnjakinj za snežne plazove pri nas. Priznava, da so nam severni sosedje na tem področju lahko dober zgled, a tudi sama ima veliko znanja, saj je na temo snežnih plazov v Karavankah diplomirala, v doktoratu pa svoje znanje razširila na vso Slovenijo.

Jasna Paladin

Manca Volk Bahun, po rodu Žirovničanka, ki zadnja leta z družino živi v Trziču, se za snežne plazove in druge naravne nesreče kot strastna planinka in turna smučarka zanima že od rane mladosti, zadnja leta pa se temu področju posveča tudi službeno. Snežni plazovi jo aktivno spremljajo že od študija geografije naprej; leta 2010 je na temo snežnih plazov v Karavankah diplomirala, nato je svoje raziskovalno delo na področju snežnih plazov razširila na celotno Slovenijo in na to temo leta 2020 tudi doktorirala, pridobljeno znanje pa zadnja leta s pridom uporablja pri raziskovalnem delu v okviru Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU, kjer trenutno poteka projekt Upravljanje lavinske nevarnosti s pomočjo klasifikacije reliefa.

»Poleg raziskovalnega dela se mi zdi izjemno pomembno, da teorijo prenesemo tudi v prakso. Zato znanje, ki se je v vseh teh letih nabralo, poskušam deliti tudi z vsemi, ki jih tema zanima. Zato vsako leto z veseljem sodelujem na tečajih varstva pred snežnimi plazovi ali varnega gibanja v gorah pozimi, predavam otrokom, študentom in tudi strokovni javnosti, ki se tako ali drugače sreča s snežnimi plazovi. Prav tako sodelujem tudi v regijskem štabu Civilne zaščite in sem del Zavoda za varstvo pred snežnimi plazovi,« nam pove geografinja in poudari, da je prav delo Službe za varstvo

pred snežnimi plazovi Zelenica – Trzič primer dobre prakse pri nas. »Po zaprtju smučišča Zelenica se je na območju nekdanjega smučišča pojavila težava, saj nihče več ni skrbel za opozorila pred snežnimi plazovi in varnost obiskovalcev. Vemo, da je območje od Ljubelja do Doma na Zelenici snežnim plazovom izjemno izpostavljeno in je že zahtevalo številne žrtve, vemo pa tudi, da je območje zlasti v zadnjih letih izjemno obiskano. Številni obiskovalci se namreč nevarnosti, ki jih lahko čaka na poti, ne zavedajo. Po zaprtju smučišča smo v okviru projekta Naravne nesreče brez meja (Interreg Slovenija-Avstrija) za to območje začeli izdajati poskusni krajev-

»Službo za varstvo pred snežnimi plazovi Zelenica – Trzič sestavljamo trije domačini, poleg mene še dva gorska reševalca, ki v svojem prostem času in povsem na prostovoljni osnovi skrbimo za redna in ažurna opozorila o nevarnosti proženja snežnih plazov na območju občine Trzič, postavitev ustrezne signalizacije in izobraževanja.«

ni lavinski bilten, ki je obiskovalce ozaveščal in opozarjal pred snežnimi plazovi na tem območju. Po izteku projekta je to delo prevzela Služba za varstvo pred snežnimi plazovi Zelenica – Trzič,

ki je bila ustanovljena na začetku leta 2015. Službo sestavljamo trije domačini, poleg mene še dva gorska reševalca, ki v svojem prostem času in povsem na prostovoljni osnovi skrbimo za redna in ažurna opozorila o nevarnosti proženja snežnih plazov na območju občine Trzič, postavitev ustrezne signalizacije in izobraževanja. Službo od vsega začetka delno finančno podpira tudi Občina Trzič, ki se zelo dobro zaveda problematike snežnih plazov na Trziškem. Služba je v lanskem letu prešla pod okrilje novoustanovljenega Zavoda za varstvo pred snežnimi plazovi. Zelo dobro sodelujemo tudi z drugimi institucijami v Sloveniji in tujini, ki so na kakršen koli način

povezane s plazovi, vremenom in raziskavami na področju plazov,« pravi Manca Volk Bahun, ki se zaveda, da naravne nesreče ne poznajo meja, zato je sodelovanje s čezmejnimi strokovnjaki za

Na nevarnost snežnih plazov opozarja tudi v sklopu Službe za varstvo pred snežnimi plazovi Zelenica – Trzič. / Foto: Miha Pavšek

S svojim znanjem sodeluje tudi pri dopolnjevanju lavinskega katastra in modeliranju. / Foto: Miha Pavšek

Manca Volk Bahun je ena največjih strokovnjakinj za snežne plazove pri nas. / Foto: osebni arhiv

obe strani nujno. »Številne mile zime in dejstvo, da je v Sloveniji zaradi plazov ogrožen manjši delež infrastrukture, so prispevali k temu, da je med nekdanjimi uveljavljenimi plazoslovci in mlajšimi generacijami, ki bi to znanje razvijale naprej, zazijala precej globoka vrzel, ki jo bomo v kratkem času težko premostili. Znanost na tem področju je v zadnjih desetletjih precej napredovala, zato so nam predvsem severni sosedje lahko dober zgled in se predvsem mi lahko od njih veliko naučimo. V zadnjih letih je prav na račun mednarodnih projektov med Slovenijo in Avstrijo potekal intenziven prenos znanja, katerega rezultat je tudi enotni portal Crossrisk.eu, kjer so opozorila za Slovenijo, avstrijsko

Koroško in Štajersko dostopna na enem mestu. Vse-skozi pa zremo tudi naprej in iščemo nove možnosti za prijave na različne znanstvene in aplikativne projekte.«

»Naravni pojavi in nesreče ne poznajo meja in se dogajajo na vseh straneh političnih meja. Razlikuje pa se pristop, kako se z njimi spoprijemamo.«

Letošnja zima je v primerjavi z lansko snežno precej borna, kar pa njenega dela na terenu ne spreminja kaj dosti. Plazovi se še vedno pojavljajo, le njihovi dosegi so krajši, pa zato nič manj nevarni za obiskovalce gora. Suha zima zato ne zavira

priprave lavinskega atasa, pri kateri sodeluje tudi Manca, saj strokovnjaki uporabljajo druge metode. Predvsem koristni so arhivski podatki, veliko pa pri osve-

ževanju obstoječih podatkov prispevajo tudi sodobne tehnologije in dostopni kartografski podatki. Vse z namenom, da snežni plazovi v prihodnje ne bi terjali človeških žrtev in povzročali škode na infrastrukturi – na obeh straneh Karavank.

DOLINA ZAVRŠNICE

Dolina, v kateri je za »en rekla« bolj mraz

Dolina Završnice, ki ji domačini pravijo Zavrh, je biser žirovniške občine. V njej je v zadnjih letih nastal lepo urejen Rekreatijski park Žirovnica, ki ga vsak dan obiše veliko sprehajalcev, planincev, kolesarjev, konjenikov ...

Urša Peternel

Dolina Završnice, ki ji domačini pravijo Zavrh, je obdana s kuliso mogočnih Karavank, gozdnimi pobočji, skritimi skalami in zelenimi pašniki. Pred leti je v dolini nastal Rekreatijski park Završnica, ki ga upravlja Zavod za turizem in kulturo Žirovnica in v katerem je živahno v vseh letnih časih. Tako so obiskovalcem na voljo otroško igrišče, prireditveni prostor, prostori za piknik, igrišče za mali nogomet, igrišče za odbojko na mivki (ki se pozimi spremeni v drsališče) in krožna trim steza z dvanajstimi postajami. Urejen je tudi gostinski lokal s teraso.

Izhodišče za hribe

Završnica je izhodišče za planinske pohode proti Valvasorju, Ajdni, Stolu, Zelenici, Vajnežu, Potoški, Zabrški in Žirovniški planini. V Završnici najdejo svoj prostor tako pohodniki kot kolesarji, konjeniki, pozimi tudi sankarji in tekači na smučeh, saj takrat uredijo proge za tek na smučeh in sankarške proge proti Valvasorju in Domu pri izviru Završnice.

Dolino v vseh letnih časih radi obiskujejo sprehajalci, ki svoje poti najdejo ob potoku Završnica in ob akumulacijskem jezeru. Prav jezero, ki je umetno, je ena od osrednjih točk doline, za kopanje je sicer premrzlo, privablja pa ribiče, v njem domujejo

potočna postrv, šarenka in lipan.

Tehniški spomenik

Jezero je nastalo ob Hidroelektrarni Završnica, ki je bila prva slovenska javna elektrarna, ki je leta 1915 prvič poglala tok v električne daljnovode, obratovala pa je devetdeset let. Danes je spomenik tehniške kulture in si jo je mogoče vodeno ogledati. Bogato tehniško dediščino pa dopolnjujejo tudi tri v novjšem času zgrajene male hidroelektrarne.

Turška jama

Pobočja nad Završnico skrivajo ostanke antičnih naselbin in vojnih skrivališč. Zelo zanimiva je Turška

Obiskovalcem so na voljo otroško igrišče, prireditveni prostor, prostori za piknik, igrišče za mali nogomet, igrišče za odbojko na mivki (ki se pozimi spremeni v drsališče) ... / Foto: Gorazd Kavčič

OSTANITE DRUGAČNI! NOVA FABIA

ŠKODA
SIMPLY CLEVER

INTEGRAL AVTO d.o.o. Jesenice
C. maršala Tita 67, Jesenice, tel.: 04 583 33 99

Kombinirana poraba goriva in izpusti CO₂: 5,6 – 5,1 l/100 km in 127 – 115 g/km, emisijska stopnja: EURO 6, specifična emisija dušikovih oksidov (NOx): 0,0453 – 0,0113 g/km, trdi delci: 0,0002 – 0,00 g/km, število delcev: 0,0011 – 0,00 x 10¹¹. Ogjikov dioksid (CO₂) je najpomembnejši toplogredni plin, ki povzroča globalno segrevanje. Emisije onesnaževal zunanega zraka iz prometa pomembno prispevajo k poslabšanju kakovosti zunanega zraka. Prispevajo zlasti k čezmerno povišanim koncentracijam prizemnega ozona, delcev PM₁₀ in PM_{2,5} ter dušikovih oksidov.

Integral avto by arriva

Celovita kleparsko - ličarska storitev!

Prijava škodnega dogodka.
Cenitev poškodovanega vozila.
Nadomestno vozilo za čas popravila.

INTEGRAL AVTO d.o.o. Jesenice
Cesta maršala Tita 67
4270 Jesenice
Tel.: 04 58 33 355
E-pošta: servis@integral-avto.si

Matjaž Koman, direktor Zavoda za turizem in kulturo Žirovnica / Foto: Gorazd Kavčič

jama, ki je v času turških vpadov v deželo Kranjsko služila kot skrivališče domačinov pred Turki. Ti naj bi sicer v te kraje prišli samo enkrat ali dvakrat, okoli let 1470 in 1475, potem pa so jih ustavili največkrat že v Beli krajini. Vhod v jamo so v času turških vpadov delno zazidali ter na odprtino namestili debela lesena vrata. Lesenih vrat ni več, so pa še vedno ostale line v zunanji steni, ki so bile namenjene opazovanju in obrambi. Skozi zgornjo

odprtino se je mogoče povzpeti na manjši pomol, s katerega se razprostira čudovit razgled na dolino Završnice, Reber in dalje proti Triglavu. V dolini Završnice pod Smokuškim vrhom pa se skriva tudi obnovljen partizanski tabor iz druge svetovne vojne, ki so ga borci poimenovali Titova vas.

Ajdna

Iz doline Završnice se je mogoče povzpeti tudi na Ajdno, ki je eno

Urejena je tudi krožna trim steza z desetimi postajami.

Akumulacijsko jezero je ena od osrednjih točk doline Završnica. / Foto: Gorazd Kavčič

najznamenitejših poznoantičnih arheoloških najdišč na Slovenskem. Zgodba o vasici in najdeni predmeti še danes burijo domišljijo.

Posebna uganka je grob mlade žene, ki so jo pokopali z nakitom. Je bila to znamenita ajdovska deklica?

Hudič babo pere

Iz doline Završnice vodi tudi pot do zanimivega slapu s še bolj zanimivim imenom Hudič babo pere. Slap je na nadmorski višini 760 metrov, v različnih obdobjih, odvisno od padavin, pa ponuja različno podobo: od skromnih potočkov do bogate ledene zavese, v kateri pozimi plezajo ledni plezalci. Pot do slapu je ena od 16 pohodniških in gorskokolesarskih poti v občini Žirovnica, ki so vključene v zemljevid, ki so ga izdali na Zavodu za turizem in kulturo Žirovnica. V njem so označene planinske, izletniške in gorskokolesarske poti, med njimi tudi manj znani, skriti biseri. Izhodišče za vse poti je prav

Anton Koselj iz Rekreacijskega parka Završnica: »V dolini Završnice je, kot so govorili starejši domačini, vedno za 'en rekc' bolj mraz ... V vročih poletnih dneh je tukaj vsaj pet stopinj Celzija hladneje kot drugod.«

parkirišče v dolini Završnice. V zemljevid sta vključeni tudi dve gorskokolesarski poti, in sicer Pot po planinah ter Proga za spust Predigra. V dolini pa je tudi plezališče z osemdeset metrov visoko monolitno in previsno steno za navdušene športne plezalce.

Uravnotežen razvoj doline

V ponudbo doline Završnica vsako leto dodajo nekaj novega, načrtov pa imajo še ogromno. Kot je povedal direktor Zavoda za turizem in kulturo Žirovnica Matjaž Koman, bodo letos razširili

parkirišče, ki bo plačljivo, namestili ekološke sanitarije, postavili novo urbano opremo. Poudarek bodo dali tudi umirjanju prometa v dolini, na cestah proti Valvasorjevemu domu in proti Zelenici bodo postavili zapornice, za uporabo pa bo treba plačevati cestnino oziroma parkirnino.

Želijo si namreč, da bi dejavnosti in objekti čim manj obremenjevali dragoceno naravo. Dolgoročno bodo uvedli tudi prevoze z minibusom do izhodišča za Valvasor in Zelenico, v načrtu pa je tudi ureditev posebnega parkirišča za avtodome.

Akcija Osvežite dom z Gorenjskim glasom

14 dni brezplačnega časopisa

Gorenjski glas je izredno priljubljen časopis, ki izhaja vsak torek in petek. Naročniki komaj čakajo, da ga dobijo v nabiralnik in izvedo, kaj je novega v njihovem domačem kraju in v naši regiji. Teh novic ni mogoče najti nikjer drugje!

Akcija 14 dni brezplačnega časopisa je namenjena vsem, ki Gorenjskega glasa še ne poznate ali ga kupujete v prosti prodaji. Želimo si, da bi se bralci na lastne oči prepričali, da je Gorenjski glas odličen časopis, in postali njegovi naročniki. Poleg brezplačne dostave naročnina prinaša tudi številne popuste in darilo. Če želite Gorenjski glas bolje spoznati, se lahko odločite za dvotedensko brezplačno prejemanje časopisa brez vseh obveznosti. Pišite na narocnine@g-glas.si ali pokličite na tel. št. 051 682 217 in pustite podatke za dostavo. Po preteku 14-dnevnega obdobja vam časopisa ne bomo več pošiljali, vas bomo pa poklicali, povprašali za mnenje in vam predstavili prednosti za naročnike.

Pridružite se naši veliki družini naročnikov, ne bo vam žal!

V akciji ne morejo sodelovati obstoječi naročniki in tisti, ki živijo na istem naslovu kot naročnik.

Gorenjski Glas
www.gorenjski-glas.si

Gorenjski glas je najbolj bran regionalni časopis v Sloveniji.

SPREAD THE KARAWANKS

Interreg SLOVENIJA - AVSTRIJA SLOWENIEN - ÖSTERREICH

Literarische Touren entlang der Karawanken
Literarne pohodniške poti v Karavankah

Skenirajte in odkrijte
Scannen und entdecken

ZAKONCA IZMAJLOV

V mestu treh kultur

V ciklu pogovornih večerov z naslovom *Obrazi slovenskih pokrajin* je v Knjižnici A. T. Linhartarja v Radovljici potekalo srečanje z glasbenikoma in življenjskima sopotnikoma pevko Manco in violinistom Benjaminom Izmajlovom.

Igor Kavčič

Domačinka iz Radovljice Manca Izmajlova (rojena Urbanc) je priljubljena pevka doma in po svetu, voditeljica, učiteljica pravilnega dihanja in avtorica knjige *Vdihni življenje s polnimi pljuči*. Njen soprog Benjamin Izmajlov je odlični koncertni violinist, profesor, skladatelj, dirigent, producent, in kot pravi zase – »ustvarjalni odvisnik«. O njunem ustvarjanju in glasbenem povezovanju različnih kultur ter umetniškem družinskem življenju je poizvedoval voditelj pogovora Nejc Šmit. Dvajsetletna glasbena pot Manca Izmajlove šteje več kot tisoč nastopov po vsem svetu in vključuje najvišje državne in diplomatske dogodke. Obširen repertoar štiristotih pesmi izvaja v kar 25 jezikih.

V 25 jezikih? »V dvajsetletni pevski karieri je to malo več kot en jezik na leto,« v duhovitem tonu odgovori Manca Izmajlova, ki je že pela tudi v jezikih, kot so armenščina, japonsščina, svahili, leta 2000 pa je na primer v domači Radovljici na košarkarski tekmi Slovenije s Finsko pela finsko državno himno. »Če se hočem nekaj naučiti, moram to večkrat ponavljati in tako v meni tudi ostane.«

O skupnih glasbenih projektih

Kot pove Manca, njuni glasbeni projekti nikoli niso bili le skupaj nabrane pesmi za koncert ali zgoščenko, ampak so vedno imeli neko širšo idejo, Benjamin pa ob tem poudarja: »Najini projekti nama morajo najprej biti že v osnovni vseči, hkrati pa vselej razmišljava tudi o njihovi

umetniški plati in o tem, kaj novega bi še rada predstavila. Na dveh albumih s 24 skladbami in prav toliko simfoničnimi spremljavami sva hotela dati nov polet lepim slovenskim pesmim, da bi jih v taki izvedbi slišali novi in novi poslušalci.«

Manca hkrati pojasnjuje, da gre ob tem tudi za postavljanje mostov med različnimi kulturami, glasbenimi žanri, tudi obdobji v zgodovini glasbe. »Ves svet v izvedbah z orkestri prepeva italijanske, francoske, angleške pesmi, slovenskih pa skoraj nihče. Zato se nama je zdelo, da bi lahko nekatere znane slovenske pesmi v tako imenovani crossover izvedbi predstavila vsemu svetu. Pri tem sva vedno želela ostati to, kar sva, v prvi vrsti Slovenca.«

Če so se nekateri sprva čudili, kako na koncert skupaj sodijo Chopin, Avsenik in Čajkovski, so na številnih koncertih program kmalu vzeli za svojega. Prava

uspešnica je bil njun projekt *Sto srčnih koncertov*. »Lahko bi mu rekel kar predsedniška kampanja, toliko krajev sva z njim obiskala,« se pošali Benjamin, prva pevka v družini pa dodaja, da sta na idejo za koncerte po manjših dvoranah prišla v letih, ko je bila v Sloveniji kriza in so bile vse večje dvorane napol prazne, ker ljudje niso imeli denarja za koncerte. »Benjamin je prišel na idejo, da skupaj z lokalnimi deležniki pripraviva koncerte po vsej Sloveniji, in sicer za poceni vstopnice s samimi slovenskimi pesmimi. Mišljenih je bilo kakih deset koncertov, kar naenkrat pa jih je nastalo sto.« Prepoznavnost sta iskala zunaj velikih mest, Manca pa dodaja, da so manjši koncerti vedno dragoceni tako za poslušalce kot nastopajoče. »Majhni koncerti me ohranjajo v dobri kondiciji, z veseljem grem zapet v dom upokojenec ali na kakšen dobrodelni koncert. Oder je najboljša

Zakonca Izmajlov sta ambasadorja slovenske glasbe in kulture, saj na vseh koncertih po svetu izvajata tudi slovenske pesmi. Manca kot pevka in Benjamin kot producent, skladatelj in dirigent, sta posnela 24 slovenskih pesmi s simfoničnim orkestrom. Njuni znani koncerti in studijski projekti so: *Slovanska duša (2007)*, *Slovensko srce (2008)*, *Pesmi mojih krajev (2016)* in *Ruska kolekcija (2018)*.

Zakonca Manca in Benjamin Izmajlov uspešno združujeta glasbeno ustvarjanje z zasebnim življenjem. / Foto: Tina Dokl

šola in z nastopi raste tudi kot umetnica.«

O tem, kako dihati

Še posebno v času epidemije, ko se ni vedelo, kdaj bo naslednji koncert, sta zakonca Izmajlov iskala navdih tudi v drugih projektih, pri čemer jima idej nikoli ni primanjkovalo. Že prej in še posebno po tem, ko sta se z družino preselila v Celovec, se je Manca začela ukvarjati z različnimi tehnikami dihanja. Napisala je knjigo *Vdihni življenje s polnimi pljuči* in bila vse bolj aktivna s spletnimi predavanji o programih dihanja in za krepitev pljuč, kar jo tudi ta čas najbolj zaposluje. »Slabe razvade, psihološki stres, celodnevno sedenje, preozka oblačila in podobno prispevajo k temu, da vedno slabše dihamo,« pove Manca in eno izmed vaj uprizori skupaj z Benjaminom in voditeljem pogovora Nejcem Šmitom.

O nastopih v tujini

»Koncert je nekaj, kar si želiš početi in v tem uživaš ter si želiš, da uživa tudi publika. Hkrati pa spoznaš nove kraje, nove ljudi, glasbenike, dobiš kakšno novo idejo ...« o nastopih v tujini pove Benjamin, Manca pa se spomni nastopa v Kairu, kjer je z njima nastopil tamkajšnji simfonični orkester, ki je bil precej podhranjen, saj so glasbeniki zaradi slabih plač imeli po več služb in tako orkester niti na generalki ni bil popoln. Takrat je pela del njihove znane pesmi v arabščini in videla, kako so poslušalci čustveno prepoznali njeno vsebino.

»Tako vidiš, kakšno moč ima glasba. Pravzaprav nas spremlja skozi vse življenje, naš tihi partner in prijatelj je, a se tega premalo zavedamo. O glasbi vemo premalo, kljub temu da je vseskozi z nami,« je o potrebi po glasbenem izobraževanju ljudi prepričan Benjamin.

Obe hčeri – tako starejša Izabela kot mlajša Karolina – igrata inštrument. »Sicer glasbe ne poslušamo toliko, kot si ljudje morda mislijo. Prva igra klavir in tudi malo poje, mlajša pa z očetom igra violino,« pove Manca in dodaja, da ju ne silita v glasbo, sta jima pa na voljo s svojim znanjem, če ga bosta potrebovali. »Petje je tudi način življenja in zahteva precej odrekanja. V skrbi za glas se moraš še zlasti pred nastopom mnogim vsakodnevnim stvarjem odpovedati. Ni družinj, da se ne bi prehladil, ni priporočljivo veliko ali glasno govoriti ...«

Zasebno življenje in glasba

Manco in Benjaminu poleg družinskega življenja združujeta tudi glasbeno sodelovanje. »Če je želja za dialog in razumevanje, bo vedno uspelo; če bo vsak tiščal v svojo stran, ne bo šlo. To velja tako za življenje kot delo,« pove Benjamin in se pohvali z ženo: »Doma imam odlično pevko, na kateri lahko glasbeno eksperimentiram. Lahko poje muzikal, džez, opero ... In preden zanjo napišem priredbo in aranžma, veliko raziskujem.«

»Dobro se razumeva. Letos bova poročena dvajset let, še do poletja morava zdržati. (smeh) Z leti sva še

bolje spoznala eden drugega in veva, kako in kaj,« v vedrem vzdušju doda Manca. »V bodoče si želim, da bi več lahko delal tudi pri svojih projektih, saj je doslej vedno v moji senci opravil veliko dela zame. Rada bi, da bi napisal simfonijo, uglašil kakšno poezijo, napisal še kakšno avtorsko delo.«

Da bi za glasbo potreboval vsaj dve življenji. Ker sta glasbenika »na svobodi«, je njun vsakdanjik seveda prepleten tudi z delom za preživetje, ki ni vedno povezano z njunimi skupnimi glasbenimi projekti. Na neki način jih je prav boljša možnost za delo pred dvema letoma popeljala v Celovec.

V Celovcu se počutita doma

Z Avstrijo sta bila povezana že prej, Benjamin s študijem in poučevanjem na Dunaju, Manca kot ambasadorica avstrijskega podjetja. »Če bi se preselila v Metliko, bi imela dlje do domače Radovljice. Celovec pa je blizu in je ravno prav velik. Za družinsko življenje si ne predstavljam boljšega okolja. Starejša hči hodi v Slovensko gimnazijo, tudi vzdušje v mestu se je v primerjavi z desetletjem pred tem spremenilo. V Celovcu se mešajo tri kulture, avstrijska, italijanska in slovenska. Slovenec je tudi podžupan. Imava krasno družbo tako med koroškimi Slovenci kot priseljenci in Avstrijci, na tržnici najdeva tudi Slovenske pridelke iz Brd, pokazale so se nove priložnosti za delo in glasbeno ustvarjanje ...« o dobrih platih selitve razmišlja Manca, Benjamin pa v duhovitem tonu dodaja, da je tudi pivo cenejše kot v Sloveniji, kamor se tudi pogosto vračata. »Peljem skoraj na pamet, tolikokrat sem se že pripeljal z one strani Karavank.«

Seveda imata veliko načrtov za prihodnost, Manca bi rada vse slovenske pesmi, ki jih je posnela razpršene na treh albumih, zdaj posnela na novo z orkestrom – v vseh teh letih se ji je spremenil tudi glas – in jih uvrstila na en album. Pripravlja nove skladbe, osredotoča se tako na slovenske kot avstrijske in italijanske pesmi, piše novo knjigo s programi dihanja, Benjamin ji pri vsem tem pomaga in snuje tudi svoje projekte, ki jih v njegovem predalu ne manjka. Najprej pa bomo Manco lahko slišali 24. marca na koncertu v Mekijskem samostanu v Kamniku.

Med pogovorom je Manca predstavila tudi enega programov za pravilno dihanje. / Foto: Tina Dokl

AMBASADORJA SLOVENIJE

Jakončičeva iz Goriških brd sta vstop Slovenije v EU vzela resno

Manj kot tri tedne po vstopu Republike Slovenije v Evropsko unijo 1. maja 2004 sta Dragica in Boris Jakončič iz Vipolž začela prodajati dobrote kmetije Moro iz Goriških brd na celovski tržnici. Po skoraj dvajsetih letih lahko s ponosom ugotavljata, da sta ambasadorja Slovenije v najzlahtnejšem pomenu besede in uresničevalca živete alpsko-jadranske ideje.

Janko Kulmesch

»Deset let je direktor značnega celovškega gledališča hodil mimo naše stojnice in se ni ustavil, da bi pokusil dobrote iz Goriških brd,« pripoveduje Boris Jakončič, lastnik kmetije Moro v Vipolžah ob slovensko-italijanski meji. »Dokler se ni nekega četrtka, ko smo bili spet na celovski tržnici, le ustavili in poskusil Jakončičevega vina.« Nedeljo navrh je s svojimi poklicnimi kolegi nepričakovano obiskal tudi Jakončičevo kmetijo v Goriških brdih. Boris in njegova žena sta jim jo razkazala in jih povabila na kosilo ob žlahtni vinski kapljici.

Celovške goste je Jakončičeva gostoljubnost očitno zelo prevzela. Spontano so se odločili, da kupijo tristo steklenic vina. In ko so ga vprašali, na kakšen način naj plačajo vino, jim je Boris rekel: »Ne delajte si skrbi. Ob četrtkih in sobotah sem vsak teden na celovski tržnici. Tam lahko poravnate tudi račun. Zaupam vam.« Tako se je tudi zgodilo: poravnali so račun, gledališče pa je bilo od tistega trenutka dalje eden rednih naročnikov Jakončičeve vinske ponudbe.

Začetki niso bili lahki

Ta zgodba se je pripetila leta 2014, ob deseti obletnici vstopa Republike Slovenije v Evropsko unijo. Dragica in Boris sta namreč ta za Slovenijo zgodovinski dogodek vzela zelo resno: manj kot tri

tedne po tem, ko je Slovenija 1. maja 2004 postala polnopravna članica EU, sta prvič na celovski tržnici prodajala svoje dobrote iz Goriških brd.

Začetki niso bili lahki, ne glede na to, da jim je bil v veliko oporo tedanji celovski župan Harald Scheucher. Začela sta z majhno stojnico Moro in bila prva, ki sta v Celovcu poleg vina ter drugih dobrot ponujala tudi znamenite briške češnje. Prav tako sta prva pri pokušnji vin uporabljala steklene kozarce, in ne plastičnih, kot je bila takrat navada. Obiskovalci tržnice so to sprejeli z velikim odobravanjem, hkrati pa sta bila Dragica in Boris Jakončič izpostavljeni nevoščljivosti nekaterih celovških ponudnikov. Prav tako ni manjkalo nacionalističnih predsodkov. Nekateri so začeli govoriti, da Jakončičevi izdelki ne prihajajo z domače kmetije, temveč iz industrijske proizvodnje v sosednji Italiji. Ko je bilo jasno, da so te trditve iz trte zvite, so drugi začeli širiti govorice, da pomivajo kozarce na stranišču. Tudi te trditve sta Dragica in Boris z lahkoto ovrгла. Nato je bilo vrsto let vse mirno, steklene kozarce so začeli uvajati tudi drugi ponudniki vina in penine – dokler se ni po lanskem zaprtju večine javnega življenja neki ponudnik, ki mu ni všeč, da se pri Jakončičevi stojnici zbirajo številni prijatelji dobrot iz Goriških brd, začel razburjati

pri celovski mestni upravi, da stojnica Moro ne upošteva celovškega tržnega reda. Prav tako je napadal Jakončiča pri Koroški gospodarski zbornici, ki je pobratena s Slovensko gospodarsko zbornico na Koroškem. Medtem se je tudi ta zadeva razrešila v zadovoljstvo Jakončičevih. Pri tem jim je bil v veliko oporo Filip Warasch, generalni tajnik AACC (Alpsko-jadranski center za čezmejno sodelovanje). Za pozitivno razrešitev si je močno prizadeval tudi koroški Slovenec Lojze Dolinar kot podžupan Občine Celovec, ki je pobratena z Občino Goriška brda in je pred več leti najela v Šmartnem hišo v kulturne namene.

Že Borisova prababica je hodila v Celovec

Ne glede na vse to lahko Dragica in Boris Jakončič po skoraj dvajsetih letih s ponosom ugotavljata, da je bila njuna odločitev za celovško tržnico več kot upravičena. Kdor ima rad kakovostno ponudbo, na celovski tržnici ob četrtkih in sobotah zanesljivo ne gre mimo njune stojnice. Pri tem se kot naslednika vedno bolj uveljavljata njuna sinova Damjan in Jan. Na vprašanje, kako si razlagata svojo zgodbo o uspehu, Dragica in Boris Jakončič odgovarjata: »Do strank moraš biti pošten ter jim izkazovati spoštovanje in zaupanje, ki prihaja iz srca. Beseda, ki jo daš, mora veljati. Zavedati se moraš, da so vse

Skoraj dvajset let Dragica in Boris Jakončič dobrote iz Goriških brd prodajata na celovski tržnici. / Foto: Sebastian Trampusch

Na vprašanje, zakaj sta se odločila za prodajo svojih dobrot na tržnici v Celovcu, je Boris Jakončič z očitnim ponosom v glasu odgovoril: »Smo trgovska družina. Že moja prababica po očetovi strani Margarita je hodila v Celovec prodajat dobrote iz Goriških brd, njena sestra Marija pa v vzhodnotirolsko prestolnico Lienz. Tudi na Dunaju, kjer je mamina teta imela trgovino s sadjem, smo prodajali naše dobrote. Ko je razpadla avstro-ogrsko monarhija, so se trgovske vezi s Celovcem prekinile.«

stranke enako pomembne, ne glede na to, kaj in koliko katera kupi.« Na vprašanje, zakaj sta se odločila za prodajo svojih dobrot na tržnici v Celovcu, je Boris Jakončič z očitnim ponosom v glasu odgovoril: »Smo trgovska družina. Že moja prababica po očetovi strani Margarita je hodila v Celovec prodajat dobrote iz Goriških brd, njena sestra Marija pa v vzhodnotirolsko prestolnico Lienz. In tudi na Dunaju, kjer je mamina teta imela trgovino s sadjem, smo prodajali naše dobrote. Ko je razpadla

avstro-ogrsko monarhija, so se trgovske vezi s Celovcem prekinile. Kot otrok sem večkrat slišal starejše govoriti, kako dobro se jim je godilo, ko je še vladal cesar Franc Jožef.«

Z Gerhardom Lepičnikom ustvarjata Evropo v malem

Tako je Boris Jakončič, rojen leta 1959, že kot otrok sanjal o tem, da bi lahko nekoč tudi sam prodajal svoje dobrote na celovski tržnici, kot so jih nekoč prodajali njegovi predniki. Medtem z ženo

Dragico že skoraj dvajset let uresničuje svoje otroške sanje. Njegova stojnica pa ni samo kraj, kjer lahko uživaste v dobrih vinih in odličnih prigrizkih s pršutom, je tudi kraj čezmejnega povezovanja ter snovanja Evrope v malem. Tako sta Gerhard Lepičnik, idejni oče pobude »bewegung/movimento/gibanje IN kultur«, in Boris Jakončič pred šestimi leti skupaj zasnovala projekt Umetnost v hribih. V okviru projekta vsako leto povabijo praviloma dva umetnika iz Koroške, da na kmetiji Moro v Vipolžah razstavita svoje slike. Letos bosta od 6. maja dalje na kmetiji Jakončičevih v Brdih razstavljala koroška Slovenka Christa Fuchs iz Zgoranje vesce pri Bilčovsu in Ralf Ortner iz Celovca.

Nekdanji celovski župan Harald Scheucher je v nekem pogovoru z avtorjem tega prispevka dejal: »Za celovško tržnico je pomembno, da je alpsko-jadransko usmerjena. Drugače bi bila mrtva.« Dokler bo vsak četrtek in vsako soboto pred Jakončičevo stojnico še naprej vladal pravi živžav in dokler bo kmetija Moro še naprej ponujala svoje dobrote, celovška tržnica zanesljivo ne bo mrtva – v veselje vseh, ki znajo uživati ob dobrem vinu in okusni hrani ter v duhu alpsko-jadranske ideje.

V vinski kleti Moro, kjer nazdravljajo koroško-slovenskemu prijateljstvu (z leve): Lojze Dolinar, Veronika Bajuk, Gerhard Lepičnik, Boris Jakončič, Filip Warasch in župan Občine Goriška brda Franc Musič. / Foto: arhiv Novic

RADIŠE

Nič več niso bogu za hrbtom

Na dobrih sedemsto metrov visoki planoti v vzhodnem delu Gur (Sattnitz) med Dravo na jugu in Celovcem na severu leži dvojezična vas Radiše (Radsberg). Še sredi preteklega stoletja je bila komaj dostopna, danes pa je skupaj s sosednjimi zaselki kraj, kamor zaradi sonca in lepe pokrajine množično prihajajo ljudje iz doline.

Jože Košnjek

Ko sem dobil naročilo, naj za tokratne Karavanke opišem eno od koroških vasi, sem se odločil za Radiše. Radiše, kjer sem bil doslej dvakrat, in sosednje vasi so mi postale zanimive zaradi Radišanov, zavednih Slovencev, ki sem jih spoznal na svojih koroških poteh, zaradi bogatega kulturnega življenja in končno tudi zaradi dolgoletnega sodelovanja z našo Kropo, ki zadnja leta žal peša.

Sobota, na katero sem obiskal vas, je bila mrzla in deževna ter za fotografiranje ne najbolj primerna. Po drugi strani pa sem imel srečo, da me je na svojem domu v Tuczach (Tutzach), v vasi pet

dvorni svetnik Tomaž Ogris. Štirideset let je bil »šolnik«, poleg tega pa je vsa leta kot predsednik ali odbornik dejaven v domačem Slovenskem kulturnem društvu in v kulturnih organizacijah Slovencev na Koroškem ter zagovornik dvojezičnosti ter sožitja nemško in slovensko govorečih. Radiše in okoliški kraji so njegova srčna zadeva. Napisal je knjigo o svoji materi, medvojni prisilni delavki na Koroškem Anisji, ki je bila ukrajinskega rodu. Pisal je o Radišah in zgodbah njihovih ljudi. Pod njegovo uredniško roko izhaja dvojezično glasilo Slovenskega prosvetnega društva Radiše Naša vas – Unser Dorf. Zadnja leta je njegov konjiček zbiranje gra-

Radiše in vasi, ki jih obsega radiška župnija, te so Dvorec (Schwarz), Kozje (Kossiach), Lipica (Lipizach), Možberk – Kajže (Moosberg), Radiše (Radsberg), Rute (Kreuth), Špice (Spitzach), Tuce (Tutzach) in Verovce (Werozuch), je karta že narejena.

Gospodu Tomažu Ogrisu se za pomoč pri zbiranju gradiva za pričujoči članek o Radišah iskreno zahvaljujem!

Dolinci silijo na hrib

»Radiše in vse okoliške vasi – Dvorec, Kozje, Lipica, Možberk – Kajže, Rute, Špice, Tuce in Verovce – so bile do začetka osemdesetih let samostojna občina. Sedaj smo del dolinske občine Žrelec (Ebenthal) na vzhodni strani Celovca. V obsegu nekdanje občine je ostala župnija, ki jo je do 1. septembra leta 2013 vodil sedanji celovski oziroma krški škof dr. Jože Marketz, na kar smo zelo ponosni. Po njem je naš provizor oziroma župnik Marjan Plohl, rojen v Sloveniji,« je začel pripoved o Radišah Tomaž Ogris. »Še v preteklem stoletju so za naše kraje rekli, da so bogu za hrbtom. V vasi so mogli le s konjsko in volovsko vprego – eden od klanec se še danes imenuje Volji pekel zaradi trpljenja volov pri vleki vozov – in kasneje z manjšimi tovornjaki. Traktorjev takrat še ni bilo, prav tako pa tudi ne osebnih avtomobilov. Moj oče je med prvimi leta 1958 kupil osebni avto škodo, ki je zaradi klanec pogosto zakuhal, in leto

pred tem motorno kosilnico. V šestdesetih letih preteklega stoletja so se začele razmere obračati na bolje. Kmetijstvo si je opomoglo, vedno več ljudi pa je našlo zaposlitev v dolini. V moji vasi Kozje smo dobili elektriko leta 1954. Izboljševala se je oskrba z vodo, ki je bila pred tem odvisna le od vaških zajetij, vodovodov in črpališč. Leta 1967 je pripeljal v naše kraje prvi avtobus. Število ljudi se je zaradi izseljevanja zmanjševalo, sedaj pa je zaradi priseljevanja ljudi iz doline in novogradenj število spet sedemsto, osemsto, tudi zaradi doma za ostarele. Lega naših krajev je izjemna. Smo na robu Celovca. Samo do dna hriba se je treba spustiti. Poleg tega imamo čudovito naravo in veliko sonca. Če bi bil danes sončen dan, bi se tukaj trlo ljudi. Le z gostinsko ponudbo smo na slabšem. Imamo vaško gostilno, v katero tudi sam rad zaidem. Tam se vaščani srečamo, pogovorimo, šalimo in tudi malo sprema. Treba se je znati braniti. Probleme imajo tisti, ki jim greš v nos. Večina ljudi pa zna najti prave besede,« pove Tomaž Ogris.

Dvojezični otok v nemškem morju

Radiše in okoliške vasi so v celoti dvojezične. Tomaž Ogris pravi, da so dvojezični otok v popolnoma nemško govorečem morju, kar je posledica visoke narodne zavesti krajanov in delovanja krajevnih društev za ohranitev slovenščine. Vasi imajo dvojezične table. Leta 1972 so jih nestrpneži v znamenitem »orttafelsturmu« podrli, vendar so jih leta 1976 postavili nazaj. Večjih težav zaradi dvojezičnosti ni bilo. Tomaž Ogris je omenil dva: prvi je bil pred leti, ko so hoteli popačiti ime njegove vasi Tuce, in pred dvema letoma, ko so popacali dvojezično tablo za Tuce. To je bila nerazumna, nepotrebna norija, pove Tomaž Ogris.

Ko so na Radišah zaprli dvojezično ljudsko šolo – otrok je bilo zadnja leta vedno manj – so otroke nameravali voziti v odročni Gurnitz oziroma Podkrnos. Domačinom je uspelo, da sedaj otroke z avtobusom vozijo v veliko bližjo javno dvojezično šolo v Celovcu, v kateri imajo popolno in varno varstvo, po potrebi pa tudi popoldansko varstvo.

Za Tomaža Ogrisa, upokojenega profesorja in deželnega šolskega nadzornika, zavednega Slovenca, so dvojezične Radiše srčna zadeva. Po njegovi zaslugi marsikaj iz zgodovine Radiš in okoliških vasi ne bo izginilo v morju pozabe. Njegova zgodba je zanimiva in – aktualna. Njegova mama je ukrajinsko dekle Anisja Andrejevna Denisjaka, ki je kot prisilna delavka leta 1942 prišla na Koroško, kjer je konec vojne samo v kmetijstvu delala 30.000 prisilnih delavk in delavcev.

Radiše so bile prvič omenjene leta 1216, poznogotska cerkev svetega Lamberta pa sega v začetek 16. stoletja.

Hlev spremenili v kulturni dom

Slovensko prosvetno društvo je krvavo potrebovalo kulturni dom. Priložnost se je ponudila v praznem, vendar dobro vzdrževanem »fárovškem« hlevu, v katerem je takratni župnik nameraval urediti vzorno kmetijo. Društvo je po zaslugi legendarnega predsednika Simona Wrolicha in prizadevnih članov najprej smelo urediti v hlevu manjšo dvorano, nato pa so z veliko mero iznajdljivosti prepričali škofijo, da je hlev prodala, vendar ne društvu, ampak Posojilnici, ki se je zavezala, da bo v njem uredila poslovalnico ... Pred domom je Zveza slovenskih izgnancev iz Celovca, ki je na Radišah pogosto organizirala srečanja svojih članov, pa tudi precej radiških družin je bilo zaradi

različnih vzrokov, ne smo zaradi slovenstva, leta 1942 izseljenih, leta 1996 po načrtih Karla Vouka postavila spomenik slovenskim izgnancem. »Najprej so nameravali na dom namestiti spominsko tablo, pa smo bili proti. Predlagali smo postavitev spomenika na zelo primernem kraju pred domom, med tremi lipami,« je povedal Tomaž Ogris.

In kakšna je prihodnost slovenske kulturne dejavnosti na Radišah, sem vprašal sogovornika. »Nič kaj spodbudna. Predsednik društva Aleksander Tolmaier se trudi, da bi mladi in starejši več sodelovali pri delu društva, da bi starši za društvene dejavnosti navduševali svoje otroke. To me skrbi. Prav tako je škoda, da zamira sodelovanje s Kropo, Podnartom in Brezjami.«

Kako priti na Radiše? Če prihajate iz ljubeljske smeri, je treba pri kraju Žihpolje (Maria Rain) zaviti desno v smeri Žrelca (Ebenthal) in nadaljevati pot med travniki in gozdovi, mimo kraja Stemeritsch in pri smerokazu za Radiše (Radsberg) zaviti desno v hrib in skozi Lipico in Tuce nadaljevati pot do Radiš. Dostop pa je tudi iz celovške smeri iz Žrelca (Ebenthal).

kilometrov pred Radišami, sprejel upokojeni profesor in pred upokojitvijo vodja oddelka za dvojezično šolstvo pri koroškem šolskem svetu

diva za karte starih hišnih in ledinskih imen, saj je vedno večja nevarnost, da bo nesnovno kulturno bogastvo za vselej utonilo v pozabi. Za

Kulturni dom, pred njim pa prvi spomenik slovenskim izgnancem na Koroškem. Drugega so kasneje postavili v Žrelcu.